

Pedagogická
fakulta
Faculty
of Education

Jihočeská univerzita
v Českých Budějovicích
University of South Bohemia
in České Budějovice

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Katedra společenských věd

Bakalářská práce

Dobrovolnictví - bláznovství nebo ctnost?

Vypracovala: Ivana Antoňová
Vedoucí práce: Mgr. Marek Šebeš, Ph. D.

České Budějovice 2014

Prohlášení

Prohlašuji, že jsem svoji bakalářskou práci vypracovala samostatně pouze s použitím pramenů a literatury uvedených v seznamu citované literatury.

Prohlašuji, že v souladu s § 47b zákona č. 111/1998 Sb. v platném znění souhlasím se zveřejněním své práce, a to v nezkrácené podobě, fakultou elektronickou cestou ve veřejně přístupné části databáze STAG provozované Jihočeskou univerzitou v Českých Budějovicích na jejích internetových stránkách, a to se zachováním mého autorského práva k odevzdanému textu této kvalifikační práce.

.....

Datum a místo

.....

Podpis

Poděkování

Děkuji vedoucímu mé bakalářské práce Mgr. Marku Šebešovi, Ph.D., za jeho rady, čas a připomínky při odborném vedení mé práce. Dále bych chtěla poděkovat rodině a přátelům, kteří mi poskytovali podporu po celou dobu studií.

Anotace

Tato bakalářská práce se zabývá problematikou motivací mladých dobrovolníků vyjíždějících do zemí třetího světa a jejich zkušeností s dobrovolnictvím. V teoretické části jsou zmíněny základní pojmy související s dobrovolnictvím. Dále je popsán pohled na dobrovolnictví většinovou společností a je stručně vymezeno v legislativním rámci. Na základě odborné literatury byla také zpracována kapitola týkající se motivací dobrovolníků a vlivů, které na ní působí. Teoretická část obsahuje i pojednání o dobrovolnictví jako fenoménu prosociálního chování v kontextu vývoje lidské společnosti. V praktické části jsou shrnuty informace získané z kvalitativního výzkumu s vybranou skupinou mladých dobrovolníků ve věkovém rozpětí 21 – 33 let. Pomocí polostrukturovaného rozhovoru byly získány poznatky v oblasti motivací dobrovolníků, jejich sociálního prostředí a vývoji jejich vztahu k vlastní společnosti. Jedna z kapitol je také zaměřena na význam dobrovolnictví v jedincově životě. Na základě určitých tendencí je motivace dobrovolníků vymezena v jednotlivých motivačních kategoriích (altruismus, dobrodružství, osobní růst a kulturní výměna), které jsou následně charakterizovány.

Klíčová slova: dobrovolnictví, motivace, formy dobrovolnictví, profil dobrovolníků, vnější a vnitřní vlivy, přístupy k dobrovolnictví, vývoj dobrovolnictví

Anotation

This bachelor thesis is focused on the subject of motivation of the young volunteers and their general volunteer experience. The literary part introduces basic concepts related with volunteerism. Furthermore, some perceptions on volunteers of the general public are briefly presented and examined. The laws connected with volunteerism are also reviewed. Based on academic literature, a short chapter dealing with the motivation of volunteers and different aspects which affect the motivation was conducted. Additionally, volunteerism, as a pro-social behavior, is studied in relation with development of human society. The second part this thesis summarizes results of qualitative research aimed on motivation leading to the volunteerism with selected group of young volunteers with age range from 21 to 33 years. The information regarding their motivation, social environment and development of their relationship with society were obtained by semi-structured interview. The view on the volunteer experience by volunteers is also presented. The motivation of selected volunteers is categorized into four main groups (altruism, adventure, personal development, cultural exchange), which are further specified.

Keywords: volunteerism, motivation, forms of volunteerism, social profile of volunteers, internal and external influences, view on volunteerism, development of volunteerism

OBSAH

Úvod.....	8
1. Teoretická část	10
1.1 Dobrovolnictví jako nedílná součást společnosti.....	10
1.2 Základní charakteristika dobrovolnictví	10
1.3 Formy dobrovolnictví	12
1.4 Sociodemografický profil dobrovolníků.....	13
1.5 Mýty o dobrovolnictví	18
1.5.1 Dobrovolnictví jako oběť	18
1.5.2 Dobrovolníci jako levný pracovní zdroj.....	18
1.5.3 Mýtus o neefektivnosti dobrovolnictví.....	18
1.6 Organizační úrovně dobrovolnictví	19
1.6.1 Formální dobrovolnictví.....	19
1.6.2 Neformální dobrovolnictví	20
1.7 Dobrovolnictví v legislativě ČR.....	20
1.7.1 Zákon o dobrovolnické službě.....	20
1.7.2 Zákon o rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí.....	21
1.8 Dobrovolnictví z pohledu zákonů EU	22
1.9 Vlivy působící na dobrovolníka.....	23
1.9.1 Vnější vlivy působící na dobrovolníka	24
1.9.1.1 Vzdělání a práce.....	24
1.9.1.2 Rodina a sociální vazby	24
1.9.1.3 Masmédia.....	25
1.9.2 Vnitřní vlivy působící na dobrovolníka.....	26
1.9.2.1 Motivace	26
1.9.2.2 Dva pohledy na motivaci	27
1.9.3 Psychologický pohled.....	28
1.9.4 Sociologický pohled	29
1.10 Stručný vývoj dobrovolnictví v ČR.....	31
1.10.1 Počátky dobročinné pomoci	31
1.10.2 Významné mezníky dobrovolnictví.....	31
1.10.3 Nové trendy v dobrovolnictví.....	32

2. Praktická část	33
2.1 Metodologie výzkumu	33
2.1.1 Výběr vzorku	34
2.2 Cíle výzkumu	35
2.3 Analýza a interpretace výsledků výzkumu	37
2.3.1 Vnější vlivy působící na dobrovolníka	37
2.3.2 Vnitřní vlivy působící na dobrovolníka	42
2.3.3 Dobrovolníci a jejich postoje k dobrovolnictví	47
2.3.4 Motivace	48
2.3.4.1 Ovlivnění motivace rodinou a přáteli	51
2.3.4.2 Působení motivace místních	52
Závěr	53
Seznam literatury	57
Přílohy	61

ÚVOD

Ve své bakalářské práci se zabývám problematikou motivacemi mladých dobrovolníků, kteří vyjíždějí pomáhat do zemí třetího světa. Mladší věkovou skupinu dobrovolníků jsem zvolila zejména proto, že jsou na ni zaměřeny programy neziskových organizací, které bývají i věkově omezeny. Také se zde zaměřuji na příčiny jednotlivých motivací, které mají vnější či vnitřní charakter.

Dobrovolnictví sebou přináší bezpochyby radost a to nejenom lidem, kterým je pomoc poskytována, ale také samotným aktérům vykonávající tuto pomoc. Užitečnost a prospěšnost je nedílnou součástí dobrovolnictví. S ohledem na jednotlivá specifika, která dobrovolnictví vymezují, jsem se zaměřila také na vnímání dobrovolnictví samotnými dobrovolníky. Dalším cílem práce bylo také přiblížit, jak je jedinec jako dobrovolník vnímán svým sociálním prostředím.

Svou práci jsem rozdělila do dvou větších celků zahrnující teoretickou a praktickou část. V teoretické části se zabývám především různými vlivy působícími na osobu dobrovolníka, pohledy na motivy pomocí odlišných přístupů, dále zakotvením dobrovolnictví v legislativním rámci ČR a zemí EU, poté organizačními strukturami dobrovolnictví, některými mýty týkající se dobrovolnictví a různými formami dobrovolnictví. Zaměřuji se zde také na vymezení dobrovolnictví z pohledů několika definic. Dále je v teoretické části stručně uveden profil dobrovolníků pomocí příslušných sociodemografických ukazatelů.

Praktická část byla vedena jako kvalitativní výzkum primárně zaměřený na motivace dobrovolníků a jejich zkušenosti s dobrovolnictvím. S ohledem na cíle své práce jsem si stanovila výzkumné otázky, pomocí nichž jsem na základě rozhovorů s respondenty získávala potřebné informace. Vzorek respondentů byl vybírán tzv. metodou „sněhové koule“. Tyto informace jsou v práci následně analyzovány metodou otevřeného kódování a získaná data jsou interpretována s ohledem na výzkumné otázky.

Důležitou složkou při získávání informací týkajících se jedincových motivací byla etická stránka rozhovorů. U všech respondentů byla zachována anonymita, která měla vést k větší otevřenosti a vstřícnosti respondentů ohledně citlivějších témat.

Inspirací pro výběr tématu práce mi byla zejména má osobní zkušenost s dobrovolnickou činností, díky které jsem se o toto téma začala více zajímat. Dalším důvodem bylo také poskytnout pohled na netypickou činnost, která stále zůstává poněkud upozaděna v povědomí široké veřejnosti. Ačkoliv se dobrovolnictví jako takové svými různými podobami dotýká všech jedinců ve společnosti, málo kdo si je vědom toho, co vše se za tímto pojmem skrývá.

1. TEORETICKÁ ČÁST

1.1 Dobrovolnictví jako nedílná součást společnosti

V této části bude popsána tematika dobrovolnictví jako jevu, který možná není vnímán v každodennosti našich životů, ale je důležitým článkem dobře fungující a demokraticky smýšlející společnosti. Dobrovolnictví má mnoho aspektů a podob z čehož vyplývá, že může být chápáno odlišnými způsoby. Vymezení tohoto pojmu se tak už z počátku jeví jako problematické a podle Friče neexistuje na akademické půdě konsensus obecně přijímané definice dobrovolnictví (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 9). Problematické vymezení naznačuje i fakt, že dobrovolnictví je obsáhlý pojem, který je realizován v širokém spektru oborů, jako jsou kulturní a sportovní odvětví, oblasti životního prostředí, politických organizací, zdravotních a sociálních zařízení apod. zde všude se můžeme setkat s dobrovolníky. Ovšem ve všech různých definicích můžeme nalézt tři společné jmenovatele a to takové, že dobrovolnictví je nepovinné, neplacené a je ve prospěch druhých (Dekker, Halman 2003 citováni in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 9). Tato charakteristika je poněkud široká, ale svou podstatou tvoří jádro dobrovolnictví. Můžeme tedy říci, že dobrovolnictví je projev činností člověka, který se svobodně rozhodl pro dobrovolnickou činnost, kterou představují již výše zmíněné prvky.

1.2 Základní charakteristika dobrovolnictví

Charakteristik dobrovolnictví je díky rozmanitosti tématu spousta. Každá nezisková organizace má svou a konec koneckonců i každý člověk, ať už je dobrovolníkem, či nikoliv pohlíží na tento pojem odlišně. Dobrovolnickou činnost vytváří samotný člověk disponující souborem vlastností, které se do této aktivity promítnou. A tak z definice dobrovolnictví plyne, jaký soubor předpokládaných vlastností by člověk měl mít a co má, popřípadě nemá očekávat od tohoto druhu aktivit.

Podle Všeobecné deklarace o dobrovolnictví¹ je dobrovolnictví „základním stavebním prvkem občanské společnosti. Uskutečňuje nejvznešenější aspirace lidstva - touhu po míru, svobodě, příležitostech, bezpečí a spravedlnosti pro všechny.“ Toto vymezení je pak dále specifikováno jednotlivými organizacemi, které dále přidávají prvky jako věnování volného času, energie a schopností člověka člověku jinému nebo prvek nefinanční odměny. Tošner a Sozanská uvádí dobročinnost jako aktivitu, která se vyznačuje filantropií a jako takovou ji zastřešují pojmem občanských ctností (Tošner, Sozanská 2002: 36).

Všechny tyto aspekty dobrovolnictví jsou diskutovány Dekkerem a Halmanem, protože od hrazení dobrovolnických nákladů jako jsou náklady spojené s cestou, stravou či ubytováním, po menší odměny je jen kousek k placené činnosti, která ovšem není primárně vykonávána za účelem finančního ohodnocení. Je tak nesnadné vytvořit hranici mezi donucovacími prvky ekonomické podstaty (např. při ztrátě zaměstnání si dobrovolnickou činností udržet, určité pracovní návyky), které člověka silně ovlivňují a svobodným rozhodnutím člověka, jehož primárním cílem je pomoci druhým (Dekker, Halman 2003 citováni in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 9).

Je zřejmé, že všechna tato vymezení se výlučně nalézají ve formální sféře dobrovolnictví, které se věnuje i podstatná část literatury na toto téma, naproti tomu neformální sféra je poněkud potlačena.

Bez tolerance, empatie a solidarity, které jsou důležitým článkem dobrovolnictví zejména, jedná-li se o reakci na společenskou nebo humanitární krizi, by toto odvětví nedosáhlo takového rozvoje. Jedním z faktorů jsou také jeho hluboké kořeny v celé lidské společnosti (Tošner, Sozanská 2002: 23). V poslední době se o toto odvětví projevuje zvýšený zájem a to jak ze strany odborníků, tak ze strany široké veřejnosti (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 7). Podle Moodyho je to výsledek celospolečenských změn, které způsobily, že se u společnosti zejména u té generace, která je spojena a odchodem do důchodu, projevuje tzv. potřeba být potřebný (Moody 2001 citován in Petrová Kafková 2012: 214). I přes různé socio-politické a socio-ekonomické změny

¹ Schváleno mezinárodní správní radou IAVE - Mezinárodní asociace pro dobrovolnické úsilí - na 16. světové konferenci dobrovolníků, konané v Amsterdamu, v Nizozemí, v lednu 2001, v Mezinárodním roce dobrovolníků

v průběhu 20. století jako byla změna politického systému má dnes dobrovolnictví své místo i v české společnosti. Dobrovolnictví tvoří jednu z forem občanské participace a je projevem aktivního občanství, kdy se lidé účastní života jak v komunitě, tak v celé společnosti, což má velký význam z hlediska začlenění jedince i z pohledu demokracie, jejímž ústředním prvkem je právě občanská participace (Petrová Kafková 2012: 212).

1.3 Formy dobrovolnictví

Dobrovolnictví je pojem, který v sobě zahrnuje spoustu činností, které lze uspořádat do několika stěžejních forem, pomocí kterých se může projevovat.

Prvním z nich je **dobrovolná občanská výpomoc**, se kterou se převážná většina z nás setkává ve formě běžné pomoci své rodině, přátelům a širšímu okruhu známých. Tato forma byla rozvinuta zejména v obdobích starých civilizací, kdy docházelo ke vzájemným protislužbám a které fungovaly také za socialismu, kdy nahrazovaly jinak nefungující služby státní správy (Somrová, Klégrová 2006: 7).

Po sametové revoluci, která byla vrcholem občanské angažovanosti v nedávné minulosti, došlo k určitému útlumu v této oblasti (Juknevičius, Savicka 2003 citováni in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 47). Ovšem to nebránilo rozvoji neziskového sektoru, ba naopak došlo k obnovení různých klubů a spolků, které mají v historii i současnosti České republiky své místo. K takovýmto spolkům můžeme zařadit Tělovýchovnou organizaci Sokol nebo Skaut, které spadají do rámce **vzájemně prospěšného dobrovolnictví**. Podle Somrové a Klégrové (2006: 7–8) do tohoto zařazení nespadají dobrovolní hasiči, jelikož jejich prvotním cílem je záchrana druhých a ne vlastní zájmy jako je to u výše zmiňovaných organizací. V mnoha organizacích dochází k tomu, že se jednotlivé aktivity prolínají a spadají tak i do dobrovolnictví veřejně prospěšného (Somrová, Klégrová 2006: 8).

Veřejně prospěšné dobrovolnictví zastupují organizace jako je Amnesty International nebo YMCA, které se od předchozího liší tím, že svůj prvotní zájmem nezaměřují na naplnění svých vlastních cílů, ale snaží být prospěšné zejména svému okolí. Velmi blízko k tomu má také další tvář dobrovolnictví a tou je **dárcovství** ať už

dárcovství jakékoliv nefinanční formy nebo nějakého finančního obnosu na jednorázové prospěšné účely.

Poslední tváří avšak neméně významnou je **dobrovolná služba**, která je uskutečňována v rámci organizací např. SADBA - občanské sdružení (Salesiánská asociace Dona Boska), církevních organizací jako Charity nebo INEX-SDA. INEX-SDA prostřednictvím svého programu Glen, který je zaměřen na rozvojovou pomoc nebo pomocí krátkodobých či dlouhodobých workcampů, vysílá dobrovolníky do zahraničí a částečně kompenzuje náklady dobrovolníků např. v podobě kapesného, stravy, pojištění či ubytování.

1.4 Sociodemografický profil dobrovolníků

V této kapitole bych ráda představila sociální profil dobrovolníků podle sociodemografických ukazatelů jako je pohlaví, vzdělání, náboženství, věk a velikost sídla.

Pohlaví

Dobrovolnictví z pohledu Wilsona a Musicka nemusí být tak gendrově odlišné, jak by se mohlo zdát oproti jiným formám neplacené práce (např. péče o děti, o staré nebo domácí práce), protože z hlediska počtu hodin strávených dobrovolnickou činností jsou na tom lépe muži (Wilson, Musick 2008: 172). Autoři se domnívají, že gendrové rozdíly mezi ženami a muži v oblasti dobrovolnictví jsou výsledkem odlišného strukturálního postavení. Toto rozdílné strukturální postavení popisují na příkladu vzdělání, kdy pokud by vzdělání mělo pozitivní vliv na dobrovolnictví a muži by byli více vzdělaní než ženy, tak by tento fakt neměl vliv na větší míru účasti žen na dobrovolnických aktivitách a gendrové rozdíly by zmizely. Jedno z možných vysvětlení větší míry dobrovolnictví u žen je uváděno v souvislosti s historickým a sociálním hlediskem. Dobrovolnictví totiž v 19. století představovalo pro ženy odvětví, kde se mohly prosadit, neboť to bylo považováno za určitou formu mateřství. V tomto období můžeme také spatřovat i určité tendence spojené s feminismem (Wilson, Musick 2008: 173). Větší participace žen v této oblasti může být vysvětlena různými způsoby. Jedním z nich je odlišná socializace mužů a žen, kdy pro ženy je

typické učení se odpovědnosti za péči (např. o děti) součástí učení se být ženou (Wilson, Musick 2008: 177). Odlišný způsob socializace mužů a žen se odráží také v oblastech, kterým se jako dobrovolníci věnují. Ženy více inklinují k péči z hlediska altruismu a muži spíše z hlediska spravedlnosti (Wilson, Musick 2008: 181).

Gendrové rozdíly mezi muži a ženami se ukazují ve prospěch žen spíše v americkém prostředí než v evropském, kde, jak můžeme vidět na výsledcích výzkumu Petrové Kafkové od počátku 90. let, dominují spíše muži.

Tabulka č. 1 Podíl dobrovolníků dle sociodemografických a dalších charakteristik (v %)

		1991	1999	2008	Cramerovo V
Pohlaví	muž	34	38	30	0,12/0,11/0,06
	žena	24	28	25	
Vzdělání	ZŠ	17	29	28	0,22/0,18/0,07
	vyučen	25	26	25	
	SŠ	35	37	29	
Velikost obce	VŠ	53	52	35	0,04/0,07/0,12
	do 4 999	27	33	25	
	5 000 - 19 999	32	39	24	
	20 000 -99 999	28	29	24	
Region	100 000 a více	29	31	37	0,02/0,04/0,02
	Praha	31	27	26	
	Čechy	28	32	27	
Soužití s partnerem	Morava	29	34	29	0,02/0,04/0,04
	ano	27	30	30	
Ekonomická aktivita	ne	29	34	26	0,16/0,06/0,00
	ano	34	35	28	
Přislušnost k církvi nebo náboženství	ne	19	30	27	0,02/0,02/0,02
	ano	27	32	26	
Členství v organizaci	ne	30	33	28	0,46/0,49/0,70
	ano	45	52	64	
Subjektivní zdravotní stav	dobrý	2	5	1	0,09/-/0,06
	ucházející	32	*	29	
	špatný	27	*	23	
		18	*	24	

Zdroj: EVS – ČR 1991, 1999 a 2008.

Poznámka: Subjektivní zdravotní stav nebyl v roce 1999 dotazován.

Zdroj: Kafková Petrová, 2012

Vzdělání

Pokud se podíváme na vzdělání jako potenciální faktor podmiňující gendrové rozdíly v dobrovolnictví, tak podle Wilsona a Musicka (Wilson, Musick 2008: 124–125; 132) vzdělání ani příjem neovlivňují míru dobrovolnictví u mužů a žen. Avšak vzdělání vytváří u lidí větší povědomí o světě kolem nich. A jak je uvedeno níže (viz. kapitola 1.9.1.1), umožňuje jim zapojit se do širších sociálních sítí, které jim škola nabízí.

Dozívádají se tak o rúzných sociálních problémech a to je také možné vysvětlení toho, proč se vzdělaní lidé více zabývají dobrovolnickou činností, než méně vzdělaní lidé. Méně vzdělaní se také k otázce, proč se nevěnují dobrovolnické činnosti, vyjadřují, že nevědí jak (Wilson, Musick 2008: 120).

Náboženství

Morální složka dobrovolnictví je úzce svázána s vírou, kdy průzkumy v této oblasti vypovídají o větší účasti věřících jedinců v dobrovolnické činnosti než nevěřících (Wilson, Musick 2008: 88). Můžeme tedy říci, že náboženství vede jedince k učení se altruistických hodnot a podporuje prosociální chování.

Specifičnost českého prostředí v této oblasti je naznačena také odlišnými výsledky průzkumů Friče a Perové Kafkové, kdy Frič uvádí členství nebo aktivitu v církvi jako pozitivní faktor ovlivňující dobrovolnictví (Frič, Pospíšilová 2010: 63). Oproti tomu Petrová Kafková uvádí zanedbatelný vliv členství v náboženské organizaci na dobrovolnictví.

Věkové struktury dobrovolníků

Existuje názor české veřejnosti, že dobrovolnictví se věnují převážně lidé ve středním věku, což potvrzuje výzkum zveřejněný agenturou STEM (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 62), podle kterého se většina obyvatel domnívá, že nejvíce se věnují dobrovolné činnosti lidé od 30 do 60 let. Tedy lidé ve středním a mladším pozdním věku. Pro některé autory se stává toto téma stále atraktivnějším, neboť dobrovolnictví z pohledu věkových skupin sebou může přinášet změny ve vzorcích dobrovolnictví a mezigenerační rozdíly nám poté mohou reflektovat probíhající změny ve společnosti (Selle, Wollebaek 2003; Inglehart 2003 citováni in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 57).

Pokud bychom se zaměřili na formální dobrovolnictví v rámci různých věkových skupin, tak tvrzení, že nejméně dobrovolníků můžeme nalézt v řadách mládeže do 29 let a mezi seniory nad 60 (STEM 2010 citováno in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 62), se neshoduje s výsledky v tabulce č. 2 *Dobrovolnictví podle věku*. Z této tabulky je totiž patrné, že podíl dobrovolníků ve všech věkových skupinách je srovnatelný s menší výjimkou u seniorů nad 65 let.

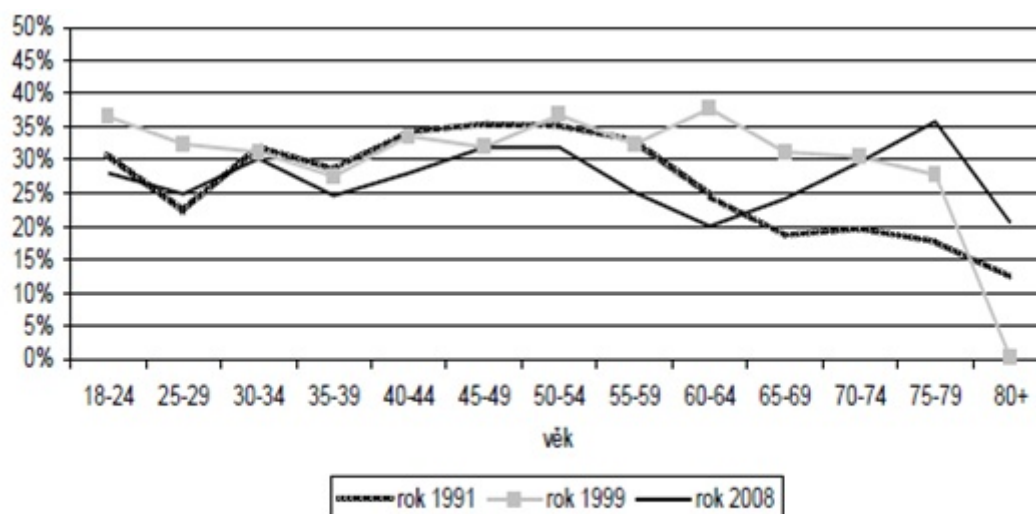
Tabulka č. 2 Dobrovolnictví podle věku v %

	Věkové kategorie (let)					
	15-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+
Formální dobrovolníci	32	33	32	33	29	22 (---)
Ne-dobrovolníci	68	67	68	67	71	78 (+++)
Celkem (N = 3722)	100	100	100	100	100	100
Neformální dobrovolníci	33 (-)	37	37	43 (++)	42 (++)	32 (-)
Ne-dobrovolníci	67 (+)	63	63	57 (--)	58 (--)	68 (++)
Celkem (N = 3703)	100	100	100	100	100	100

Zdroj: Frič, Pospíšilová a kol, 2010.

Větší změna ovšem nastává u neformálního dobrovolnictví a týká se zejména mládeže od 15 – 24 let a opět seniorů nad 65 let, kde je patrná snížená aktivita v této oblasti. Nejvyšší aktivitu z pohledu formálního i neformálního dobrovolnictví můžeme naopak nalézt u věkové skupiny 45 – 54 let, což je období, které není spojené s výchovou malých dětí a také není spojováno s odchodem do důchodu. Pokud bychom se pokusili srovnat tato data s daty z výzkumu Marcely Petrové Kafkové (Petrová Kafková 2012), zjistili bychom, že údaje za rok 2008 se odlišují ve dvou věkových kategoriích. Zatím co u Friče je nejnižší míra dobrovolnické činnosti u věkové kategorie 65+, tak z výzkumu Marcely Petrové Kafkové je patrné, že jsou to věkové kategorie 25 – 29, 35 – 39 a 60 – 64 let.

Graf č. 1: Podíl dobrovolníků v závislosti na věku a roku výzkumu

Zdroj: EVS – ČR 1991, 1999 a 2008.

Zdroj: Kafková Petrová, 2012

Možným vysvětlením posunutí nejvyšší míry dobrovolnické aktivity z kategorie 60 – 64 na 65+ může být vliv jednotlivých životních etap, kterými jedinec v průběhu svého života prochází a také vliv určitých generačních změn. Současná situace dobrovolnictví u mladších jedinců a seniorů je více či méně vyvážená a podíl dobrovolníků u všech věkových skupin mezi občany ČR se přibližuje k 30% (Petrová Kafková 2012: 230). Tyto výsledky tedy poukazují na fakt, že v naší společnosti se projevuje dobrovolnictví jako možnost, jak smysluplně a aktivně strávit život i v seniorském věku a být stále zapojen do určitého pracovního života.

Velikost sídla

Jak uvádí Petrová Kafková tak velikost sídla, ve kterém jedinec žije, ovlivňuje jeho zapojení do dobrovolných aktivit. Sídlo mající 100 000 a více obyvatel poskytuje jedinci více příležitostí, neboť je zde větší koncentrace organizací, do kterých se jedinec může formálně zapojit (Petrová Kafková 2012: 221).

1.5 Mýty o dobrovolnictví

1.5.1 Dobrovolnictví jako oběť

Často zmiňované je dobrovolnictví v souvislosti s přinášáním určité oběti. Tuto domněnku vyvrací Tošner a Sozanská (2002) kteří říkají, že: „*Dobrovolnictví není oběť, ale přirozený projev občanské zralosti. Přináší konkrétní pomoc tomu, kdo ji potřebuje, ale zároveň poskytuje dobrovolníkovi pocit smysluplnosti, je zdrojem nových zkušeností a dovedností a obohacem v mezilidských vztazích*“ (Tošner, Sozanská 2002: 18).

Odpovědí na otázku, proč se lidé věnují dobrovolné činnosti, může být mnoho a pouze se domnívat, že přinášejí oběti nebo že nemají jinou činnost, kterou by vyplnili svůj volný čas, je poněkud zavádějící, neboť existuje spousta jiných důvodů, které jsou silněji propojeny s dobrovolnictvím, jako je seberealizace, zlepšení svých schopností anebo jenom to, že chtějí pomoci druhým.²

1.5.2 Dobrovolníci jako levný pracovní zdroj

Dobrovolník není použit jako náhrada za práci profesionálního pracovníka. Také by neměl vykonávat činnost, kterou nikdo z jiných pracovníků vykonávat nechce. Cílem by mělo být dosáhnout spolupráce, která je založena na vzájemném doplňování vedoucí k větší efektivitě. Dobrovolnická činnost by měla vycházet zejména z motivace dobrovolníků a zaměstnanci i vedení organizace by to mělo respektovat, čímž by zde mělo docházet k vyvážení vztahu.³

1.5.3 Mýtus o neefektivnosti dobrovolnictví

Dobrovolnictví v rámci humanitární pomoci je prováděno zejména prostřednictvím lékařů vysílaných do postižených oblastí. Tento druh pomoci má ovšem i své odpůrce, kteří jsou vůči takovéto pomoci spíše skeptičtí. O tomto problému se zmiňuje Christian C. Dupuis ve svém článku (Dupuis 2003), kde kritizuje přístup západní společnosti k tomuto druhu pomoci, který je založen na co největším počtu odoperovaných pacientů za co možno nejkratší časový interval, neboť tyto zprávy se podle autora dobře prezentují v médiích. Při tomto postupu je však opomenuta

² <http://www.dobrovolnik.cz/clanky/a-proc-to-ti-dobrovolnici-delaji/>

³ Průvodce dobrovolnictvím pro neziskové organizace, HESTIA- Národní dobrovolnické centrum, Praha-červen 2003

pooperační péče, kterou poté mají na starosti místní lékaři, jimž se nevěnoval dostatečný čas a ochota naučit a seznámit je s pro ně novými praktikami. Tím se ovšem pomoc stává neefektivní a ztrácí svůj význam. Lidé vyjíždějící v rámci programů humanitární pomoci jsou pracovníci, kteří během pobytu dostávají plat avšak jen jeho omezenou část, která má sloužit jako kompenzace nákladů (Lékaři bez hranic 2012 – výroční zpráva: 18).

Takováto humanitární pomoc je poskytována například Lékaři bez hranic, jejichž hlavním úkolem je záchrana lidských životů spojená s odbornou zdravotní péčí a snahou navrátit lidi v nouzi zpět k jejich původnímu životu. Organizace při tom dbá na lidská práva, nezávislost a neutralitu, transparentnost svých použitých prostředků, lékařskou etiku a dobrovolnictví, které zastupují samotní profesionální lékaři, kteří jsou dostatečně motivováni k pomoci lidem v nouzi a jsou zodpovědní za své činy. Ostatní aktivity spojené např. se zásobováním potravinami či pitnou vodou jsou pouze dočasné.

1.6 Organizační úrovně dobrovolnictví

1.6.1 Formální dobrovolnictví

S tímto druhem dobrovolnictví je možné se setkat zejména v institucích, které se snaží organizovat dobrovolnickou činnost, a tudíž se jedná o dobrovolnictví skrze neziskové organizace. V různých publikacích se objevuje několik definic a to, buď že je to dobrovolná činnost pro neziskovou organizaci nebo je uskutečňována jejím prostřednictvím (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 61). Jiní autoři nám také mimo společného prvku neziskových organizací poskytují definici svobodně zvoleného, plánovaného a dlouhodobého prosociálního chování, které nevyžaduje finanční odměnu a je ve prospěch druhých osob, z čehož Penner vylučuje pomoc přátelům a příbuzným neboť tato dobrovolná činnost se pojí s pocitem povinnosti, který se neslučuje se svobodnou volbou (Pospíšilová 2010: 111). Z hlediska formálního dobrovolnictví se pokusil o srovnání mezi evropskými zeměmi výzkum *European Values Study (EVS 2008)*, podle kterého se Česká republika (29% dobrovolníků) výrazně neodlišuje od ostatních evropských zemí, jako je Německo či Belgie (24 — 33% dobrovolníků). Vyšší podíl dobrovolníků má jen Holandsko nebo Dánsko

(36 — 47%) a naopak mezi země s menším podílem dobrovolníků (9 — 14%) patří Slovensko, Rumunsko, Bulharsko, Polsko a Španělsko (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 61). Podle tohoto srovnání můžeme vidět, že Česká republika tvoří spíše výjimku mezi ostatními postkomunistickými zeměmi, co se týká formálního dobrovolnictví.

1.6.2 Neformální dobrovolnictví

Vzhledem k předešlému určení formálního dobrovolnictví se neformální dobrovolnictví jeví jako opak, jelikož není vázáno na neziskové organizace a jeho působnost se váže především k vzájemné sousedské a přátelské výpomoci, což je chápáno jako dobrovolná občanská výpomoc. Vzhledem ke komunistické minulosti střední a východní Evropy zde tento druh dobrovolnictví oproti zemím západní Evropy i nadále převládá (Pichler, Wallace 2007 citováni in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 61). Formální a neformální dobrovolnictví se odlišuje v mnoha rovinách, jako jsou odlišné vzorce související s věkem, náboženstvím, pohlavím nebo počtem odpracovaných hodin. Patrný je i rozdíl na miskách vah samotných druhů dobrovolnictví, neboť v České republice dominuje neformální nad formálním dobrovolnictvím.

1.7 Dobrovolnictví v legislativě ČR

1.7.1 Zákon o dobrovolnické službě

V České republice neexistuje zákon o dobrovolné službě, který by dokázal zahrnout dobrovolnou službu či dobrovolnictví v celé jeho obecnosti. Dobrovolnictví jako takové není tedy právně zakotvené v zákoně, který by dobrovolnictví charakterizoval. Je to obsáhlý pojem, který v sobě zahrnuje obrovskou strukturu od samotných lidí, kteří nějakým způsobem potřebují pomoc neposkytnutou státními orgány přímo, ale přes samotné dobrovolníky a jejich motivaci pomáhat až po dobrovolnické organizace. To vše je ještě zaštitěno celospolečenskými vlivy, jako může být uznání dobrovolníků jako reprezentantů občanských ctností. Otázkou je, zda existence či neexistence takového zákona je dobře nebo špatně. Současný zákon o dobrovolnické službě se vztahuje pouze k některým organizacím a to k těm, které stojí

o podporu ze strany státu, a tudíž proto musí splňovat dané podmínky. Neexistence takového zákona o dobrovolnictví může vést k nedůvěře dobrovolnictví, neboť zkušenost s tím, jak bylo s takovou dobrovolnou činností nakládáno za komunistického režimu, je stále živá. Na druhou stranu by díky zákonu, kterým by se museli řídit všichni dobrovolníci a neziskové organizace, mohlo dojít k určitému zbrzdění rozvoje dobrovolnictví. Následně organizace, které se dnes zákonem o dobrovolné službě neřídí, by byly ve své činnosti omezeny.

Zákon č. 198/2002, Sb., o dobrovolnické službě s platností od 1. ledna 2003 je zaměřen pouze na některé aspekty dobrovolnictví, neboť dobrovolnická činnost spadá do variabilních lidských činností a přílišné formalizování by negativně ovlivnilo její celkové směřování (Tošner, Kohoutková 2003). Tento zákon cíleně neupravuje všechny formy dobrovolnictví, ale zaměřuje se pouze na vymezení pojmů - dobrovolník, vysílající, přijímací organizace a dobrovolnickou službu, kterou rozděluje také podle doby trvání na krátkodobou a dlouhodobou aj. Tím je ponechána větší volnost ostatním formám, které se nemusejí připojovat do procesu k udělení akreditace. Ta je považována za „značku kvality“⁴ a tudíž zajišťuje všechny zúčastněné ochranou. Neziskovým organizacím, církevním spolkům a různým sdružením využívajících této akreditace je také umožněna podpora státu ve formě státních dotací po dobu tří let. Různých podpor např. ve formě pojištění proti škodám nebo kvalitní přípravy se dostává i dobrovolníkům.

1.7.2 Zákon o rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí

Druhým významným článkem ve sbírce českých zákonů související s dobrovolnou činností je zákon č. 151/2010 Sb., o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí, kterou zřizuje Česká rozvojová agentura ve spolupráci s Ministerstvem zahraničních věcí a Ministerstvem vnitra.

⁴ <http://www.dobrovolnik.cz/mporadna/zakon-o-dobrovolnicke-sluzbe/>

Zákon charakterizuje, jak rozvojovou spoluprací, tak pojem humanitární pomoc, jejichž činnosti jsou hrazeny státním rozpočtem a prostřednictvím nichž se naplňují konkrétní cíle.

Rozvojová spolupráce je zaměřena zejména na udržitelný rozvoj, ochranu životního prostředí, sociálně ekonomický rozvoj, lidská práva a odstraňování chudoby, což je prioritní cíl aj., které mají napomoci k plnění rozvojových cílů tisíciletí⁵ v rozvojových zemích. Hlavním znakem rozvojové spolupráce je zejména její dlouhodobost pomoci, kterou celá řada aktérů pomáhá realizovat skrze rozvojové projekty a programy. Mezi ty, kteří se u nás na poskytování pomoci podílejí, patří vláda České republiky, Ministerstva ČR, Česká rozvojová agentura, Akademický sektor, soukromé firmy i některé nevládní neziskové organizace, které jsou sdruženy do FoRS (České fórum pro rozvojovou spolupráci)⁶.

Humanitární pomoc se snaží zejména o omezení a zmírnění utrpení, o eliminaci ztráty životů a následků po náhlé, mimořádné události, kterou můžou být různé živelné pohromy nebo válečný konflikt. Tato pomoc je tedy převážně poskytována jednorázově, v jejímž rámci stát neposkytuje pouze finanční pomoc do zahraničí, ale i záchranáře a odborníky vysílané prostřednictvím humanitárních programů⁷, které často navazují na dlouhodobé rozvojové projekty, jako je tomu u organizace Člověk v tísni.

1.8 Dobrovolnictví z pohledu zákonů EU

Podobné ukotvení dobrovolnictví jako je tomu u nás, je i v některých evropských státech v rámci EU počínaje Belgií, Polskem, Maďarskem, Portugalskem či Španělskem aj. U všech těchto států existuje zákon, který tuto činnost upravuje. Zákony jsou v mnohém podobné a liší se pouze v jednotlivostech, jako jsou různá zvýhodnění

⁵ Cíle tisíciletí: Odstranit extrémní chudobu a hlad, Dosáhnout základního vzdělání pro všechny, Prosazovat rovnost pohlaví a posílit roli žen ve společnosti, Snížit dětskou úmrtnost, Zlepšit zdraví matek, Bojovat s HIV/AIDS, malárií a dalšími nemocemi, Zajistit udržitelný stav životního prostředí, Budovat světové partnerství pro rozvoj.

⁶ ADRA, o. s., Člověk v tísni, o. p. s., Charita Česká republika, INEX - Sdružení dobrovolných aktivit (INEX - SDA), Občanské sdružení M.O.S.T. aj

⁷ <http://www.rozvojovka.cz/zahranicni-rozvojova-spoluprace-cr>

dobrovolníků v sociálních oblastech, náhrady výloh za škody nebo certifikace, kterou můžeme najít ve Španělsku, Lucembursku nebo Rakousku. Dobrovolník obdrží identifikační kartu, která je v Rakousku nazývána Rakouským pasem dobrovolníka a slouží jako pomocník při hledání zaměstnání, jelikož jsou zde zaznamenány předchozí nabitě dovednosti a zkušenosti. Jsou ovšem i takové státy, které právní ukotvení dobrovolnictví v zákoně nemají a těmi je Dánsko, Irsko či Řecko, což znamená, že případné komplikace jsou poté individuálně řešeny. Zvláštním příkladem je Bulharsko, jehož přirozený dobrovolnický rozvoj byl ovlivněn podobně jako v ČR komunistickým režimem a naráží tak na spoustu bariér a to jak ze strany úřadů, tak ze strany obyvatel, jimž chybí výraznější motivace, na některé profese se vztahuje dokonce omezení (Němec 2007). Menší míru motivací u jedinců ilustrují již zmiňované výsledky EVS 2008 týkající se angažovanosti obyvatel ve formálním dobrovolnictví (viz. kapitola 1.6.1).

Dobrovolnická činnost tedy zasahuje do všech sfér života ve všech státech EU, aniž je právně vymezena či nikoliv, což je důkazem toho, že dobrovolnictví má zde velkou tradici. Dobrovolnická činnost se ale nevztahuje pouze k Evropě, vztahuje se k celé lidské společnosti, neboť jak uvádí Tošner a Sozanská (2002) v každé kultuře můžeme nalézt pomoc druhým a to není pro lidskou společnost nic nového (Tošner, Sozanská 2002: 23).

1.9 Vlivy působící na dobrovolníka

Osobnost dobrovolníka je nedílnou součástí svého společenského okolí a díky tomu je schopna vnímat a pozorovat události odehrávající se v jeho blízkosti a staví tohoto jedince mezi různé socioekonomické a sociopolitické vazby, kterými je ovlivněn a na kterých se podílí. Člověk má jedinečnou vlastnost interpretovat různé významy k svému chování i k chování ostatních lidí, načež se podle těchto významů dále rozhoduje (Musick, Wilson 2008: 37–38). Tato kapitola se zabývá různými vlivy působící na dobrovolníka.

1.9.1 Vnější vlivy působící na dobrovolníka

Vnější vlivy definujeme jako vazby nepodněčující jedince k dobrovolné aktivitě samy o sobě, ale zprostředkovaně skrze různé společenské sítě, rodinu či školu a další instituce, jejichž jsou součástí. Základ politické a občanské společnosti může být formován už od dětství a adolescence (Basl, Straková, Veselí 2009: 366).

1.9.1.1 Vzdělání a práce

Propojenost dobrovolnictví a vzdělání je velmi úzké, neboť škola jako instituce má přímý vliv na žáky při formování jejich občanských znalostí. Školní prostředí má za cíl motivovat žáky k samostatnosti a poskytuje množství i mimoškolních aktivit, které rozvíjí sounáležitost se společenským okolím. Je ale důležité podotknout, že zde není jasné, co zapříčiňuje tento vztah, zda je příčinou výuka spojená se školními zážitky, zapojení do občanských projektů, či snad mimoškolní aktivity (Basl, Straková, Veselí 2009: 367) nebo dokonce kombinace těchto nebo jiných vlivů. Nejenom školní prostředí, ale také samotná role učitele je významná, neboť pro žáky představuje určitý vzor. Vzdělání je tak faktor, který hraje důležitou a podle některých autorů jako Huanga, van den Brika a Groota (Wilson 2012: 185—186) dokonce nejdůležitější roli. Lidé díky vzdělání, které jim dává větší rozhled, mají více možností být zapojeni do několika různých aktivit na základě výběru různých forem pracovního poměru, které jim právě umožňují vykonávat dobrovolnickou činnost (Davis J. Smith 1999 citován in Bussell, Forbes 2002: 8—9).

1.9.1.2 Rodina a sociální vazby

Sociální kapitál v podobě rodinných, přátelských popř. jiných sociálních sítí umožňuje srovnávat intenzitu a rozsah jedincových aktivit týkající se dobrovolnictví. Rodina je považována jako jeden ze zdrojů prosociálního chování jedince, jejíž vhodné emocionální prostředí utvářené rodiči podporuje dobrovolnickou činnost. Z hlediska občanských znalostí a postojů rozlišujeme přímý a nepřímý vliv, kdy občanská angažovanost nemusí vždy souviset pouze s nápodobou rodičů v jejich dobrovolnických rolích, ale také se vzděláním rodičů, poněvadž rodiče s vyšším vzděláním motivují své děti více než rodiče s nižším vzděláním (Basl, Straková, Veselí 2009: 367).

Na životní šance tedy působí i to, do jakého rodinného prostředí a finanční situace se člověk narodil, neboť chudoba není vhodným prostředím přispívající k tomu, aby se jedinec zapojil do dobrovolných aktivit (Wilson 2012: 188). Jedinec je znevýhodněn k možnosti získat přístup k širším sociálním vazbám, díky nimž se o dobrovolnictví může dozvědět a popřípadě sdílet své dobrovolnické nadšení s ostatními. Chudí se tak naopak často stávají spíše příjemci dobrovolnické činnosti a to jim na druhou stranu umožňuje přijímat určitý pozitivní vzor. Příkladem mohou být různé projekty sociální integrace (PSI), které od roku 1999 poskytuje Člověk v tísni.

1.9.1.3 Masmédia

Média jsou prostředkem, se kterým se člověk v dnešní době každodenně setkává ať už přímo pomocí internetu, televize, reklam z různých obchodních letáků či billboardů nebo nepřímo v podobě celkového ovlivnění společnosti. Je to nástroj sloužící k větší informovanosti a díky jeho dnes světově rozšířené působnosti má na jedince značný vliv a to i v oblasti formování jeho občanských postojů a aktivit (Basl, Straková, Veselý 2009: 367). Příležitostí, jak se dostat do kontaktu skrze masmedia s dobrovolnickými aktivitami např. v místě bydliště, ale i zapojení se do aktivit organizací zaměřených na rozvojovou nebo humanitární činnost, je spousta a tudíž prezentace toho či onoho tématu je významným faktorem. Mnoho dobrovolnických sdružení využívá masmédia pro tzv. PR (Public Relation). Příkladem může být Greenpeace, Pomozte dětem, Amnesty International nebo INEX-SDA.

Česká republika, co se týká informovanosti prostřednictvím médií o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci, je poněkud méně ovlivněna oproti evropským a americkým sdělovacím prostředkům (Člověk v tísni 2007). Pro média se stává problematika atraktivní pouze tehdy, je-li situace jakýmkoli způsobem vyhrocená, nebo pokud má téma ty správné zpravodajské hodnoty, které určují jeho vhodnost a přijatelnost. Jako příklad slouží Greenpeace a Pruněřov (Lidové noviny 2010).

Analýzu poskytující informace týkající se prezentování rozvojových a humanitárních témat ve sdělovacích prostředcích vypracovala a zprostředkovala organizace Člověk v tísni, která porovnávala data z roku 2003 a 2006. Tato analýza potvrdila výše zmíněná kritéria prezentace problému, neboť v médiích byly častěji

zmiňovány krizové situace (zejm. v Iráku) související s humanitární pomocí, nežli rozvojová spolupráce popř. pomoc. Na základě údajů z této analýzy můžeme také říci, že výrazněji se těmto tématům věnují především veřejnoprávní média, výjimkou mezi soukromými médii jsou Hospodářské či Literární noviny (Člověk v tísní 2007).

Informační technologie obecně můžeme označit jako globální nástroj otevírající nové možnosti, který využívá svého vlivu na dnešní „sociálně roztroušenou konzumní turbospolečnost“ (Frič, Vávra 2012) a podněcuje jedincovi postoje a aktivity.

1.9.2 Vnitřní vlivy působící na dobrovolníka

Neexistuje pevný model charakterových vlastností, který by dobrovolníka definoval, ale určité vlastnosti jako empatie, pocit zodpovědnosti, tolerance či solidarita, která hraje významnou roli zejména u dobrovolnictví v případě politických organizací nebo v reakci na krizi (Wilson 2012: 179), mají svůj vliv a jsou společné pro mnohé dobrovolníky. Mezi vlastnosti často spojované s osobou dobrovolníka se také řadí přívětivost a extroverze, neboli přístupnost a otevřenost k vnějším podnětům a vůči ostatním (Bekkers 2005; Omoto, Snyder, Hackett 2010 citováni in Wilson 2012: 179). Odborníci zabývající se psychologií osobnosti rozšiřují spektrum vlastností, na základě kterých můžeme předvídat, jak budou lidé reagovat na danou situaci o neurotismus a svědomitost, které dotvářejí tzv. „Velkou Pětku“⁸ (Musick, Wilson 2008: 39). Avšak pozitivně se s dobrovolnictvím pojí pouze přívětivost, otevřenost a také empatie. Zde se ale ukázalo, že působí pouze tehdy, pokud je spojena s určitým morálním postojem, jako je pocit povinnosti či zodpovědnosti za blaho druhých (Wilhelm, Bekkers 2010 citováni in Wilson 2012: 179). Můžeme tedy říci, že pouze emoce sama o sobě nestačí k tomu, aby byl člověk motivován k dobrovolné činnosti.

1.9.2.1 Motivace

Motivací dobrovolníků se zabývá řada českých a zejména zahraničních autorů. Mezi české odborníky na danou problematiku řadíme P. Friče či J. Tošnera, ve světě

⁸ „Velká Pětka“ (Big Five): extroverze, neuroticismus, svědomitost, přívětivost a otevřenost vůči zkušenosti

jsou uznáváni M. A. Musick, J. Wilson nebo P. Dekker či J. C. Anderson, kteří se snaží najít klíč k rozluštění toho, co vlastně vede jedince k dobrovolnické činnosti, neboť musí věnovat svůj čas, energii a jiné prostředky této aktivitě a tak se pro přiblížení této problematiky musíme nejprve zabývat otázkou, co je motivace.

Z psychologického hlediska je motivace procesem zvýšení nebo snížení aktivity. K motivaci podněcuje jedna její část, kterou je motiv určující a podněcující chování jedince zaměřené na uspokojení jeho potřeby (Hartl, Hartlová 2000: 327—328).

V rámci velkého množství různých motivací rozlišujeme dva druhy a to vnitřní a vnější motivaci. Vnitřní motivace je specifická tím, že samotná činnost se stává dobrovolníkovým cílem a přináší mu určitý druh uspokojení, naproti tomu vnější motivace je zapříčiněna nějakým impulsem přicházející z vnějšího sociálního okolí dobrovolníka (Deci 1972; Degli 2009 citováni in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 87). S vnější motivací se můžeme setkat například při reakci na humanitární katastrofu, kdy za normálních okolností by se člověk dobrovolnický neangažoval.

1.9.2.2 Dva pohledy na motivaci

V rámci motivace se vyčlenily dva přístupy, které zaujímají v lecčem odlišné stanoviska, ale pojícím mostem mezi nimi je specifický individuální ráz každého jedince, který se z jakéhokoliv důvodu rozhodne pro dobrovolnické aktivity. Sociologický pohled zaměřený na motivaci jedince, jak je uvedeno níže, se zaobírá spíše vlivem sociálního prostředí, kterým je jedinec obklopen a kterým je také k dobrovolné činnosti motivován. Psychologický pohled, který nám nabízí teorie funkcionálního přístupu (Clary, Snyder 1991; Clary, Snyder, Ridge 1992; Clary, Snyder, Ridge, et al. 1998; Clary, Snyder, Stukas 1996; Omoto, Snyder 1995) je zaměřen na osobnost jedince, která je obdařena základními psychologickými potřebami. Tyto potřeby jsou pro každého stejné a mohou jimi být vysvětleny i určité způsoby chování, avšak motivace vedoucí k uspokojení těchto potřeb jsou univerzální (Musick, Wilson 2008: 54).

1.9.3 Psychologický pohled

Jak uvádí Penner, psychologická literatura pohlíží na dobrovolnictví jako na formu tzv. prosociálního chování, které je plánované, přináší prospěch ostatním a nalézáme ho v organizovaném prostředí (Penner 2002 citován in Mlčák, Šamajová 2013: 29). Tento přístup s sebou přináší i specifické vlastnosti, které jedince vymezují jako prosociální osobnost. Takováto definice předpokládá určité charakterové vlastnosti a formy motivace. Mezi takovéto vlastnosti se řadí i nezištnost, kterou je charakterizována altruistická motivace, jelikož jedinec činnost nevykonává pro peníze či jiné materiální nebo nemateriální ohodnocení. Podle Musicka a Wilsona je důvod pro takovou činnost důležitější než samotný akt, neboť podle funkcionální teorie ty samé motivy mohou vyvolávat odlišná jednání a zároveň stejné činnosti mohou být vyvolány odlišnými motivy (Penner 2002 citován in Mlčák, Šamajová 2013: 31). U dobrovolníků se neobjevuje pouze altruistická motivace, vůči které se někteří autoři vyjadřují skepticky, protože tvrdí, že každému člověku z toho plyne nějaký prospěch ať už ve formě nově získaných sociálních či pracovních kontaktů, lepší kvalifikace nebo pocitu sebeuspokojení a morální nadřazenosti. Psychologický přístup se tedy nebrání ani motivaci, která není pouze altruistická, jelikož nepovažují dobrovolníka za idealizovanou lidskou bytost (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 84). Můžeme tedy s jistotou říci, že se spíše zaměřují na hodnoty, které jednotlivec vyznává a kterými je motivován.

V oblasti psychologických výzkumů zkoumající problematiku motivace dobrovolníků dominuje funkcionální teorie (VFI-Volunteer Function Inventory), kterou se zabývali Gil Clary, Mark Snyder a další spoluautoři. Hlavní strukturu této teorie tvoří šest funkcí, ke kterým jsou přiřazeny jednotlivé motivace. První funkcí je funkce **hodnotová**, která se vyznačuje motivací vytvářet důležité hodnoty. Druhou funkci zastává **pochopení** (porozumění), ta nám podle Snydera (2000) přináší informace o tom, jaké důvody vedou k osobnímu růstu jedince a jeho ega (Musick, Wilson 2008: 63). Na třetí místo se řadí funkce **rozvoje osobnosti** charakterizovaná motivací získat nové schopnosti, zkušenosti, poznat nové lidi a s tím i kultury jiných společností. Čtvrtá v pořadí je **kariéerní** funkce, u níž výzkum ukázal, jak lidé využívají své dobrovolnické zkušenosti k tomu, aby zlepšili svou pozici na pracovním trhu. Páté místo zaujímá **sociální** funkce, neboť je zde motivací to, že lidé získávají nové sociální vazby a podle

Bowena je to dokonce druhá nejčastější motivace pro dobrovolnictví po funkci hodnotové (Musick, Wilson 2008: 60). Poslední funkcí je funkce **ochranná**, neboli protektivní, která vyjadřuje motivaci prostřednictvím pomoci druhým se vypořádat se svými vlastními problémy, kdy lidem umožňuje utéct od svých starostí a věnovat pozornost starostem druhých (Clary et al., 1998).

Podobný výzkum v kvantitativním podání a po nutné modifikaci u nás uskutečnili P. Frič a T. Pospíšilová (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 88—96), jehož základ tvořil tříprvkový model motivací zahrnující altruistickou strukturu, egoistickou, zaměřenou na prospěch dobrovolníka, ale i druhých, hédonistickou, která měla reprezentovat vývoj z pohledu volnočasových aktivit. Tento model doplnili o motivaci normativní, ve které hrálo roli naplnění vnitřních morálních imperativů. Při použití faktorové analýzy došli k rozdělení dobrovolníků do dvou kategorií a to do kategorií „pohodáři“ vyznačující se vyšší mírou hédonické motivace a „obětavci“ pro něž je typická kombinace altruistické a normativní motivace. Tyto kategorie dále konfrontují s motivacemi odpovídající kolektivnímu a reflexivnímu dobrovolníkovi, kdy kolektivní vzorec by měl odpovídat spíše „obětavcům“ načež reflexivní vzorec spíše „pohodářům“, ovšem je tomu zcela naopak. Autoři si tento opačný výsledek vysvětlují jako důsledek nejen chybějící víry ovlivňující normativní motivaci, ale i s tím související vliv komunistického režimu. Kategorie „obětavců“ odpovídá spíše západním vzorcům dobrovolnictví, kdežto „pohodáři“ reprezentují tuzemský vzorec.

Mnoho odborníků souhlasí, že téma motivace ovlivňující dobrovolníka je důležité téma, avšak řada autorů nesouhlasí s vymezením pouze šesti motivací, jako je tomu u VFI, neboť zde postrádají mimo jiné i náboženskou víru. Naopak někteří autoři, mezi něž patří např. Frisch a Gerrard (1981), vymezují pouze dvě motivace a to altruistickou a egoistickou (Musick, Wilson 2008: 65).

1.9.4 Sociologický pohled

Pohled sociologického přístupu se výrazně odlišuje od pohledu psychologického, jelikož podle Friče: „*vychází z předpokladu, že motivace k dobrovolnické práci je podmíněna sociálně.*“, což znamená, že je zde více kladen

důraz na sociální situaci, ve které se jedinec pohybuje, než na to jaké má vlastnosti a hodnoty. (Dekker 2003 citován in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 83) Většina sociologů nezastává názor, že za činností dobrovolníků nestojí motivy, jsou ale nespokojeni s psychologickou teorií, která nebere v potaz, že existuje určitý soubor norem, kterým se dobrovolníci řídí. Dobrovolníci si svými normami, kterými ovlivňují své okolí a které stojí mimo dobrovolnické aktivity, vytvářejí svůj sociální svět (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 85). Poté, co má jedinec zkušenost s dobrovolnictvím, dochází ke změně jeho původních motivů, kterými byl k dobrovolnické činnosti zprvu motivován. Nové motivy vzniklé na základě nové zkušenosti umožňuje jedinci nový pohled na danou aktivitu a z tohoto hlediska nejsou motivy tím tvořivým prvkem potřeb jedince, ale dalo by se říci, že jsou spíše částmi určitých pohledů na svět a jeho chápání (Musick, Wilson 2008: 71—72). Soubor norem jedince rozděluje Musick s Wilsonem do tří základních, z nichž jedna obsahuje očekávání dobrovolníka, že mu bude pomoc někdy v budoucnu vrácena, což je typické pro dobrovolnou občanskou výpomoc, kdy se uplatňuje styl „dnes já tobě zítra ty mě“. Druhou normou zahrnují dobrovolníky, kteří se rozhodli bojovat proti nespravedlnosti za ty, kteří sami nemohou a ve třetí normě můžeme nalézt odraz povinnosti spojený s křesťanskou či občanskou zodpovědností za lidi v nouzi (Musick, Wilson 2008 citováni in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 85).

Sociologové tak spíše přikládají motivům jinou roli, než psychologové a ukazují na to, že zde existuje spíše spojitost dobrovolnictví se sociálními procesy, nežli potřeby jedince.

1.10 Stručný vývoj dobrovolnictví v ČR

1.10.1 Počátky dobročinné pomoci

Dobrovolnictví, jehož hlavním smyslem je pomoc, má v celé společnosti hluboké kořeny, které se rozrůstají s tím, jak dochází k rozvoji lidské společnosti. Rozvoj dobrovolnictví na českém území můžeme zasadit až do období středověku. V tomto období je dobrovolnictví spjata zejména s náboženstvím, kdy jedním z hlavních poslání náboženství je pomoc. Můžeme říci, že církve byly prvními institucemi, v rámci kterých se sdružovala dobročinná a charitativní pomoc. Jak uvádí Karolina Krátká a Helena Pernicová, počátky dobrovolnictví takového, jak ho známe dnes, je možné sledovat od raného kapitalismu (Krátká, Pernicová: 2010: 4). U nás je toto období spjata s národním obrozením v 19. století, kdy dochází k obrodě české kultury a vzniku občanské společnosti. Společně s těmito celospolečenskými změnami přichází také zakládání prvních vlasteneckých spolků, které jsou zaměřeny především na rozvoj vzdělání a kultury. Jak je uvedeno Krátkou a Pernicovou, být členem v takovém spolku znamenalo určitou poctu a čest.

1.10.2 Významné mezníky dobrovolnictví

Za velice významný mezník v oblasti dobrovolnictví je u nás považován vznik Československa v roce 1918, který podpořil zakládání organizací všech druhů. V tomto období neziskový sektor zažil tzv. „zlatý věk“, neboť vznikaly spolky jako Sokol nebo YMCA, které *„vyznávaly ideály a hodnoty demokracie, svobody, individuální zodpovědnosti a národní hrdosti.“* (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 35). Vývoj tohoto sektoru v pozdějších letech byl zbrzděn 2. sv. válkou a poté socialistickým režimem. Snad právě pro jeho dobrý význam s ním bylo často manipulováno a bylo záměrně přetvářeno, tak aby vyhovovalo současným představám určité společnosti. Zářným příkladem je komunistický režim, který dobrovolnickou činnost přetvořil k obrazu svému a obrazu úplně opačnému její podstatě, kdy ze strachu z občanské společnosti využil dobrého významu tohoto slova, aby za jeho roušku skryl nesvobodu a utlačování lidí. Spousta autorů (P. Frič, V. Havel, T. Pospíšilová) se proto o dobrovolnictví v této éře mnohdy vyjadřuje jako o neautentickém dobrovolnictví, které se zcela vymyká své podstatě.

Rok 1989 byl z pohledu dobrovolnictví v českých zemích velmi výrazný. Jak uvádí Frič, (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 47) názory na vývoj dobrovolnictví po roce 1989 se liší. Jedni jsou zastánci názorů, že vrcholem občanské angažovanosti se stala sametová revoluce, po které přišel úpadek této angažovanosti, a dobrovolnictví se po pádu socialistického režimu začalo budovat od úplných začátků. Druzí se přiklání spíše k tomu, že došlo k navázání na dobrovolnické tradice a díky vzniku nových neziskových organizací, který byl umožněn demokratickým systémem, došlo k upevnění občanského sektoru (Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 47).

1.10.3 Nové trendy v dobrovolnictví

Stále oblíbenější formou cestování se stává tzv. volunturismus, neboli dobrovolnický turismus (volunteertourism). Tento trend lze považovat za poměrně mladý, přestože se začal rozvíjet před desítkami let. V 90. letech 20. století však začaly vznikat nevládní neziskové organizace specializující se na tento druh cestování (Šindelářová 2008). V České republice patří mezi nejvýznamnější organizace tohoto typu INEX-sdružení dobrovolnických aktivit, v rámci jejichž programů vyjíždějí zejména mladí lidé do různých zemí, aby pomohli tamní komunitě. Zároveň si chtějí rozšířit obzory, poznat novou kulturu a proniknout tak hlouběji do struktur dané společnosti jinak než jako obyčejní turisté. Organizace z velké většiny hradí dobrovolníkům stravu a ubytování v dané zemi, popřípadě náklady na dopravu. Lidé tak aktivně tráví svou dovolenou, popřípadě prázdniny, kdy se zapojují do různorodých činností jako sázení stromů, opravy hradů až po vyučování dětí. Tato forma turismu ovšem nesmí zasáhnout místní komunitu tím způsobem, že by dobrovolník bral místním práci, za kterou by mohli být placeni.⁹ Základní složkou motivace k cestování tohoto dobrovolníka — turisty je tedy touha hlouběji se zapojit do kultury dané společnosti (MacCannell 1976: 10). Podle Wearinga se účastníci dobrovolnického turismu vyznačují také větší mírou sebeuvědomění zahrnující víru a hodnoty (Wearing 2001: 128).

⁹ <http://www.cestovatel.cz/clanky/volunturismus-dobrovolnicka-turistika/>

2. PRAKTICKÁ ČÁST

2.1 Metodologie výzkumu

Tato kapitola má sloužit k odhalení použitých metod a prostředků použitých při realizaci výzkumu a jeho následné analýze. Vzhledem k tomu, že jsem se ve své práci zaměřila na zkoumání motivací dobrovolníků a vlivy na ně působící, zvolila jsem proto formu kvalitativního výzkumu, který má sloužit jako vhodný nástroj ke zprostředkování sociální reality.

Podle Creswella (Creswell 1998 citován in Hendl 2005: 50) je kvalitativní výzkum „proces hledání porozumění založen na různých metodologických tradicích zkoumání daného sociálního nebo lidského problému. Výzkumník vytváří komplexní, holistický obraz, analyzuje různé typy textů, informuje o názorech účastníků výzkumu a provádí zkoumání v přirozených podmínkách.“

Jako metoda sběru dat v rámci kvalitativního výzkumu byla využita forma polostrukturovaného rozhovoru, kdy byl při tvorbě otázek aplikován jeho pyramidový model, který popisuje Švaříček, Šed'ová (Švaříček, Šed'ová a kol. 2007) a který je založen na třístupňové struktuře otázek. Nejprve byla stanovena základní výzkumná otázka, která byla rozložena na několik specifických otázek. Tyto otázky poté obsahují otázky tazatelské. Vzhledem k tomu, že jsem zvolila metodu polostrukturovaného rozhovoru, došlo v průběhu rozhovoru k vypuštění některých otázek a naopak některé byly doplněny. Rozhovor byl zaznamenáván na diktafon a následně byl doslovně transkripován do textové podoby. Během doslovného přepisu rozhovoru jsem využila také tyto znaky (...), kterými jsem zaznamenávala pauzy mezi vyprávěním a částmi, kterým nebylo dostatečně rozumět. Jednotlivé úryvky rozhovorů byly v této práci lehce stylisticky upraveny, aby nedocházelo k narušení textu parazitujícími slovy, jako jsou například: *prostě, žejo, jakoby* atd. a zároveň měla být zanechána autentičnost výpovědi respondenta. Při zpracování dat jsem využila profesionálního softwaru MAXQDA 11, který byl vyvinut pro smíšené metody zpracovávání a analýzu kvalitativních dat. V rámci tohoto programu bylo provedeno otevřené kódování založené na vytváření a přiřazování kódů jednotlivým částem rozhovorů. V další fázi byly kódy za použití axiálního kódování jako techniky, která výzkumníkovi slouží k vytváření podmínek, příčin, důsledků a interakce, seskupeny do jednotlivých kategorií a to na základě

podobnosti (Hendl 2005: 248). Po nasycení jednotlivých kategorií byly zkoumány vyskytující se prvky vzhledem k vytvořeným výzkumným otázkám.

Při realizaci výzkumu byla dodržena také etická zásada týkající se souhlasů respondentů a ochrany soukromí účastníků, neboť jejich jména byla nahrazena pseudonymy.

2.1.1 Výběr vzorku

Ve výzkumu své práce jsem se zaměřila na mladé dobrovolníky a to konkrétně na věkovou kategorii 20 – 30 let, pro kterou mohou být motivace k dobrovolné činnosti odlišné od starší či mladší věkové kategorie. Pro mladé dobrovolníky jsem se rozhodla také zejména kvůli dobrovolnickým programům v rozvojových zemích, které jsou cíleny právě na tuto věkovou skupinu.

Při výběru vzorku bylo využito několika metod, z nichž jedna byla založena na oslovení koordinátorky programu Glen neziskové organizace INEX-SDA, která zprostředkovala mou žádost o rozhovor dobrovolníkům. Jako další byla použita metoda „sněhové koule“, kdy „výzkumník zvolí jednoho nebo několik málo jedinců k interview. Tyto osoby slouží pak jako informátoři pro doporučení dalších zajímavých členů populace.“ (Hendl 2005: 152). Pro svůj výzkum jsem zvolila vzorek v poměru pěti žen a dvou mužů, neboť i přes zhruba stejný podíl mužů a žen ve formálním dobrovolnictví (Frič, Pospíšilová: 60; Petrová Kafková: 222) bylo obtížné nalézt více mužských zástupců. Vzhledem k tomu, že je práce zaměřena na dobrovolníky v rozvojových zemích, tak kritéria, podle kterých byl následně vybírán vzorek, se týkala převážně délky pobytu v zemi a druhu dobrovolnictví, tedy formálního, kdy každý z dobrovolníků působil v dané zemi prostřednictvím nějaké organizace či školy. S tím souvisí také věkové rozpětí dobrovolníků, neboť předpoklady pro účast dobrovolníka na takovýchto projektech jsou v některých případech věkově omezeny¹⁰. Většina respondentů se účastnila dobrovolnických programů ve věku, který je uveden v tabulce. Výjimku tvoří Jáchym, Kryštof a Rozálie, jejichž cesta byla uskutečněna v roce 2009.

¹⁰ Neziskové organizace uvádějí informace o jednotlivých kritériích týkajících se projektů konaných po celém světě, kterých se mohou dobrovolníci účastnit. Mezi tyto kritéria se řadí také věkové rozpětí dobrovolníků. Organizace jako INEX-SDA (program GLEN) uvádí věk mezi 21 – 30 let, HESTIA (EVS) 18 – 30 let, SADBA (Cagliero) 18 – 35 let

Věk těchto dobrovolníků tudíž spadal do kategorie od 20 – 30 let, což je věkové rozpětí, které je často uváděno organizacemi vysílajícími dobrovolníky do rozvojových zemí.

Tabulka č. 3: Charakteristické údaje dobrovolníků

	Pohlaví	Věk	Místo projektu	Délka projektu	Vzdělání	Hlavní činnost	Zaměstnání	Rodina
Františka	žena	21	Zambie	3 měsíce	VŠ	vedení podpůrné skupiny pro mladé matky	student	úplná
Anežka	žena	22	Zambie	3 měsíce	VŠ	vedení podpůrné skupiny pro mladé matky	student	úplná
Emílie	žena	28	Etiopie	3 měsíce	VŠ	pomoc při navrhování konceptu zeleného města	architekt	úplná
Marie	žena	29	Uganda	3 měsíce	VŠ	vzdělávání a tvorba internetových stránek v Someru	pracovnice v ADŘE	neúplná
Rozálie	žena	32	Zambie	4 měsíce	VŠ	vyučování biologie a matematiky	učitelka	úplná
Jáchym	muž	30	Haiti	1,5 měsíce	SŠ	technická a logistická podpora (mechanik, opravář)	OSVČ	úplná
Kryštof	muž	33	Súdán	12 měsíců	VŠ	práce s dětmi a mládeží	pracovník charity	úplná

2.2 Cíle výzkumu

V rámci svého výzkumu považuji za dobrovolnictví neplacenou činnost založenou na pomoci druhým, kterou si dobrovolník sám svobodně zvolil a nepožaduje za ni žádnou finanční odměnu. Z této definice je vyjmuta pomoc, kterou dobrovolník poskytuje své rodině, přátelům nebo příbuzným a která je označovaná také jako dobrovolná občanská výpomoc.

Cíle práce byly rozděleny do třech typů podle Maxwella (Maxwell 2005 citován in Švaříček, Šedřová a kol. 2007: 63).

Intelektuální cíl

Cílem práce je přinést informace o příčinách a faktorech, které vedou k určité motivaci dobrovolníka. Dále bych se chtěla zaměřit na jedincovy postoje a hodnoty jako jedny z faktorů ovlivňující jeho motivaci. Ve svém výzkumu bych také chtěla uvést, jak samotný dobrovolník pohlíží na dobrovolnictví. Zjistit, zda a jak je dobrovolník ovlivňován svým sociálním prostředím a jak je jím vnímán po zkušenosti s dobrovolnictvím v rozvojové zemi. Jestli je dobrovolník vnímán svým sociálním prostředím jako „blázen bojující s větrnými mlýny“ nebo je mu přisuzována spíše role zachránce ztělesňující občanské ctnosti související se sociálním postavením.

Praktický cíl

Informace, které přinese výzkum, mají přispět k většímu pochopení dobrovolníků, jejich osobnosti, která je utvářena jejich hodnotami, zájmy a zkušenostmi. Zvláště příčiny, které ovlivňují motivaci dobrovolníka, by mohly sloužit jako zdroj pro dobrovolnické organizace, který může pomoci při dalším rozvoji zaměřeném na zefektivnění práce s dobrovolníky.

Personální cíl

K výběru tohoto tématu mě přivedla má příležitostná zkušenost v tomto dobrovolnickém prostředí. Téma je mi blízké a mám osobní zájem se této oblasti v budoucnu věnovat, což mě vede k hlubšímu prozkoumání tohoto odvětví.

2.3 Analýza a interpretace výsledků výzkumu

2.3.1 Vnější vlivy působící na dobrovolníka

- RODINNÉ PROSTŘEDÍ DOBROVOLNÍKŮ

Zaměstnání, zájmy a aktivita rodičů jsou důležitými faktory, které působí na osobu jedince a to velmi intenzivně. Jedinci, jejichž rodiče nejsou aktivní a nemajíc tolik zájmů, se s dobrovolnictvím setkali skrze náборы organizace ve škole nebo díky kamarádům a to zejména v pozdějším věku. Aktivní rodiče se naopak stávají určitým vzorem pro jedince. Jedinec pak bere dobrovolnictví jako přirozenou součást svého života a nevnímá dobrovolnictví jako něco neobvyklého. Již zmiňované faktory zaměstnání a zájmů rodičů mají vliv i na způsob prvního setkání jedince s dobrovolnictvím a jeho přístup k dobrovolnictví.

Setkání s dobrovolnictvím ještě ve školním věku má také návaznost na intenzitu dobrovolnictví v pozdějším věku. Dobrovolnická účast v mladším věku na aktivitách ve skautu nebo zapojení se v pozdějším školním věku do aktivit zaměřených na lidi s mentálním postižením či uprchlíky ukazuje na větší zapojení se jedinců, kdy se role dobrovolníka vyvíjí a dochází k tomu, že se jedinec poté účastní samotného organizování a plánování dobrovolnických aktivit.

Při zkoumání rodinného prostředí jedince nebyly zjištěny rozdíly v intenzitě dobrovolnických aktivit, která by se odvíjela od úplnosti či neúplnosti rodiny. Ve zkoumaném vzorku se totiž vyskytl pouze jeden případ neúplné rodiny, který se nijak neodlišoval od ostatních případů, protože se jedinci dostával dostatek podpory ze strany rodičů, kteří mu umožňovali navštěvování volnočasových kroužků nebo ho podporovali v cestování a dalších aktivitách.

Aktivita rodičů má tedy velmi silné vazby na jedince a to i v tom smyslu, že mají často podobné zájmy, v čemž můžeme spatřovat již zmíněné rodičovské vzory. Ovšem přímá dobrovolnická aktivita rodičů (skrze organizace) jako jedna ze sfér vlivu, zmiňována v kapitole 1.9.1.2., neovlivňuje jedincovi dobrovolnické činnosti do takové míry, jak by se mohlo zdát, jelikož pro většinu respondentů byla typická neúčast jejich rodičů v dobrovolnictví. Co se ale projevilo, byla angažovanost alespoň jednoho ze členů rodiny v různých aktivitách a podpora rodičů směřovaná k aktivitě jejich dětí.

Pokud se totiž zaměříme na dlouhodobější dobrovolnickou činnost vykonávanou v rámci nějakého centra či organizace, kam dobrovolník pravidelně dochází a ne jenom na krátkodobou příležitostnou dobrovolnickou pomoc jako jsou jednorázové akce sázení stromků nebo různé workcamps, tak aktivnější rodiče mají pozitivnější vztah k dobrovolnickým činnostem svého dítěte a spíše jedince v jeho aktivitách podporují, nežli rodiče, kteří se méně zapojují do veřejného dění.

Anežka: ...dřív to taky nebylo úplně dobrý, že se mnou na to téma nikdo nemluvil, nekomunikoval, holt to prostě byla nějaká věc, kterou už si dělal a pokavad' to neovlivní jiný věci, tak se to akceptuje.

To ovšem neplatí u dobrovolnictví v rozvojové zemi, jelikož se zde výrazně projevil strach rodičů, což také zapůsobilo na rodinné vztahy a motivaci jedinců. Spočívalo to v tom, že jedinec ze strachu úplného odsouzení ze strany rodiny upřednostňoval raději jinou, méně nebezpečnou lokalitu, avšak někteří v komunikaci a přesvědčování rodičů spatřovali určitý druh výzvy. Spíše než ze strany rodičů se jedincům dostalo podpory ze strany přátel či partnera. Po návratu se však zejména u rodičů projevila změna pohledu a jejich postavení, neboť zmizely obavy a namísto nich se dostavil pocit hrdosti a pýchy na své dítě.

Rozálie: ... rodiče nakonec na mě byli pyšný, že sem tam byla.

Marie: ...já vždycky říkám, že to, co já dělám, bych nemohla dělat, kdybych neměla Honzu nebo, že by to bylo stokrát obtížnější, že vlastně to je určitě moje největší podpora v tom všem, že fakt mám to štěstí, že mám naprosto vynikajícího partnera, tolerantního, který mě tady v těchto bláznivostech podporuje...

- TÉMA

Vnitřní vlivy působící na dobrovolníka jako potřeba vyvolaná samotným pocitem či emocí nestačí k tomu, aby se jedinec zapojil. Soubor vhodných vlastností jedince charakterizované Musickem a Wilsonem jako ‚Velká Pětka‘ (Musick, Wilson

2008: 39), mezi nimiž se objevuje empatie a trpělivost, se stávají pouze jakousi výhodou při vykonávání aktivit tohoto druhu. Je totiž nutné, aby jedince zaujalo téma. Dobrovolník může mít pocit, že je potřeba pomoci např. lidem s postižením, ale jelikož preferuje např. práci se zvířaty nebo ekologická témata, zapojí se spíše v těchto oborech, které jsou pro něj samotného atraktivní a ve kterých se domnívá, že by mohl být dobrý a prospěšný. Jen tak, že ho daná činnost baví a naplňuje, může mít přínos pro druhé, protože díky tomu činnost, kterou dělá, dělá naplno. Téma se stává také důležitým článkem v rozhodování, zda se účastnit dobrovolnického programu v rozvojové zemi. Zájem o téma se tedy stává dalším významným faktorem odvíjejícím se od jedincových zájmů a hodnot, které poté ovlivňují jeho motivaci.

Emílie: Jo tohle mě hrozně lákalo, to téma jako koncept zeleného města to kdyby bylo i u nás, tak to je prostě bomba.

Marie: ... přijde mi, že na základě čeho si lidé vybírají nebo minimálně já, bylo téma toho projektu.

Rozálie: ...takže to musí být téma, které mě fakt zajímá nebo témata, která se mě dotýkají bezprostředně v lokalitě...

- ŠIRŠÍ OKRUH PŘÁTEL A ZNÁMÝCH

To jak je jedinec vnímán svým širším okruhem přátel, tedy jako dobrovolník, způsobuje jeho změnu pohledu na dobrovolnictví. Jelikož je dobrovolnictví ve společnosti chápáno různými způsoby, a lidé mají potřebu nějakým způsobem hodnotit věci kolem sebe, dostávají i samotní dobrovolníci spoustu různých ‚nálepek‘, které jim mnohdy nejsou příjemné. Tyto ‚nálepky‘ jsou spojené často s dobrými vlastnostmi, které jsou dobrovolníkům připisovány, ačkoliv oni se necítí být nijak výjimeční. Už jenom samotná ‚nálepka dobrovolníka‘, kterou jedinci přiřazují také jednotlivé organizace, je něco, s čím je pro jedince obtížné se identifikovat. Stejně je to s připisovanými dobrými vlastnostmi, kdy okolím je jedinec chápán jako velký obětavec, odvážlivec, který v jejich očích zosobňuje veškerý obdiv, dobro a ctnost, čímž

dochází k tomu, že si ho jeho okolí do značné míry idealizuje. Markantně se to projevuje po zkušenosti s dobrovolnictvím v rozvojové zemi, neboť pro většinu lidí je to něco nového, nepředstavitelného, vzdáleného a tento fakt poté zastiňuje ostatní jedincovi aktivity. Tento velmi pozitivní přístup svého okolí u jedinců vytváří negativní postoj k dobrovolnictví jako k něčemu lepšímu a distancují se tak od tohoto statusu nadřazenosti.

Marie: ...já tady toto považuju za to být slušným člověkem, takže mi to přijde jako přirozená součást a ne jako nějaká super věc navíc, za kterou by tě mělo okolí obdivovat.

Můžeme tedy říci, že tato relativní výhoda v podobě uznávání jedincovi dobrovolné činnosti připisuje dobrovolnictví vyšší společenský status. Pro dobrovolnictví v rozvojových zemích to platí dvojnásob, neboť okolí dobrovolníka si je vědomo spousty nevýhod doprovázející tuto činnost, jako je časová náročnost, možné zdravotní obtíže, ostatní místní podmínky nebo také komunikační bariéry či náklady, které zmiňují i samotní dobrovolníci, kteří do těchto aktivit musí ještě investovat. Naopak, výhody stojí u jedincova okolí spíše ve stínu nevýhod. Je zřejmé, že u dobrovolníka je situace opačná, kdy převažují výhody nad nevýhodami, neboť takováto zkušenost vede k poznání jiné země, kultury, navazování sociálních kontaktů, kulturnímu sblížení, samotnému sebepoznání a osobnímu rozvoji.

- FALEŠNÉ DOMĚNKY

Jedinec, nejen že přijímá roli dobrovolníka, ale někteří také roli svévolného pomocníka i mimo svou hlavní činnost, kterou v rozvojové zemi vykonávají a mnohdy tím dochází i k vytváření zcela jiného druhu pomoci. Ten je založen pouze na lidské komunikaci. Komunikace přispívá ke vzájemnému sblížení dvou světů a díky větší informovanosti obou stran, také k většímu kulturnímu sblížení. V komunikaci je také reflektována jedna obrovská výhoda a poslání a to, odstranit zažité stereotypy vzniklé ve společnosti, jak ze strany západní společnosti, tak ze strany rozvojových zemí, kdy si lidé často vytvářejí falešné představy a domněnky o tom jací jsou lidé a to nejenom na druhém konci světa.

Marie: ...nikdy jsem si nemyslela, že bych se bavila s Němcem.

Tyto falešné domněnky poté způsobují kulturní šok, který je výsledkem poznání právě často zkreslované skutečnosti. V tomto ohledu si jedinec také uvědomuje postavení médií, které výrazně ovlivňují pohled na skutečnost jako takovou. Média tak mohou vytvářet spoustu ‚nálepek‘ včetně nálepek určité ‚mediální hvězdy‘, kterou se dobrovolník může stát.

Jáchym: ... já osobně jsem byl mediální hvězda toho projektu, v uvozovkách Já jsem byl na všech fotkách, plakátech, ať jsem chtěl nebo ne.

Na základě tvorby falešných domněnek pak lidé generalizují a ‚škatulkují‘, čímž vznikají předsudky. Tyto předsudky jsou jedinci po návratu velmi silně vnímány v jejich okolí a přispívají k silnějšímu prožívání obráceného kulturního šoku, kdy společnost, kterou si jedinec myslel, že zná, se mu jeví v úplně jiném světle, neboť z ní byl na určitou dobu vytržen. Tímto vytržením získal odstup od těchto představ, které se mu v rozvojové zemi zbouraly, a to je také důsledek toho, že se pokouší brojit proti většinovému názoru.

Emílie: ...jednak vidím, jak strašně to generalizujeme ... jako je to pochopitelný, děláš si obrázek jenom z toho, co slyšíš, což jsou prostě většinou jenom nějaký média a samozřejmě většinou si to jako generalizuješ, tak to tam funguje všude a pro všechny lidi, ale tak to vůbec není...

Běloch jako atrakce

Významným se pro jedince stává zkušenost, kdy nejenom že se ocitá v úplně novém a neznámém prostředí a mezi novými lidmi, ale také to, že je na něj místními pohlíženo jako na někoho výjimečného. Zde dochází ke shodě pohledu s dobrovolníkovým okolím doma, které jedince po jeho návratu vnímá do určité míry podobně. Jedinec jako běloch nejenže budí senzaci a stává se jakou si atrakcí, ale zároveň zjišťuje, jaké to je být v roli, která není příliš příjemná a jak se asi cítí černochoch v západní civilizaci. Tento pocit vyvolaný zvýšenou pozorností pro jedince nebyl vždy

příjemný, což umocnilo jeho angažovanost v boření zavedených stereotypů. Vyšší pozornost se tak stala pro jedince nástrojem v boření proti falešným domněnkám v rozvojové zemi. Nálepka představující někoho výjimečného není pro dobrovolníky příjemná, jelikož svou činnost nepovažují za něco speciálního, ale za něco v čem by se měli angažovat i ostatní. Pocit vyvolaný touto zkušeností, kdy se jedincovi zbortí jeho stereotypní představy, způsobuje u něj větší motivaci k boření zažitých představ po návratu. Jedinec ve svém okolí začíná tak více vnímat tyto falešné představy, které jsou utvářené médii přinášející mnohdy skreslené obrazy.

Rozálie: ...jsem poznala fakt trochu víc do hloubky jaký to je, když se člověk cítí jako úplně jinej, než všichni ostatní. Jak jsou opravdu kulturní rozdíly zásadní, jak s tím člověk zachází.

2.3.2 Vnitřní vlivy působící na dobrovolníka

- ZKUŠENOST

U jedinců, kteří považují dobrovolnictví za přirozenou součást nebo za určitý životní styl, je zřejmé, že jsou spíše humanitárně zaměřeni. Mezi obory jejich vzdělání patří například studium pedagogiky, politologie Afriky, zdravotně-sociální fakulty a teologické fakulty. Od těchto oborů se poté odvíjí jejich zaměstnání, kdy pracují nebo mají zkušenost s prací pro různé neziskové organizace jako je například ADRA. Je tedy patrné, že zkušenost s dobrovolnictvím ovlivňuje druh jedincova vzdělání a poté zaměstnání. Pokud se jedná o dobrovolnictví a zaměstnání je tu velice silná provázanost, neboť pro mnohé se dobrovolnictví stává smyslem jejich života či životním povoláním.

Kryštof: ...mám dobrovolnictví jako životní povolání.

Rozálie: ...pro mě je důležitý i v té práci mít nějaký smysl, takže to je dost propojený s těma činnostma, který potom dělám zadarmo.

Františka: Já bych jednou strašně ráda, to by byl můj velkej sen, nepracovala na úplně celý úvazek, ale dělala třeba na poloviční a pak prostě dělala různý dobrovolnický práce.

Na zaměstnání má vliv i zkušenost s dobrovolnictvím v Africe, neboť jedinci si zde vytvořili silné vazby např. navázání partnerského vztahu, což způsobuje touhu vrátit se zpět a pracovat v nějaké neziskové organizaci nebo tam navázat pracovní styky ve svém oboru. Můžeme tudíž sledovat, jak rozličnými způsoby ovlivňuje zkušenost s dobrovolnictvím v rozvojové zemi jedincův předchozí i budoucí život a jeho směřování.

Z pohledu informovanosti o programu v rozvojové zemi je patrné, že jedinci, kteří studují nebo v té době studovali, o této možnosti získali povědomí prostřednictvím školy, která jim nabídla tuto zkušenost. Projevuje se zde tudíž značná variabilita počínající u již zmíněné školy, přes náhodné informování od přátel, až po dlouhodobé sledování programů neziskových organizací. Možnost zkušenosti s takovým to druhem dobrovolnictví se tak stává v mnoha ohledech atraktivní. Dobrovolnictví v rozvojové zemi je významným mezníkem v životě jedince, který přehodnocuje své dosavadní hodnoty a priority. Tento fakt vede ke změně jedincova pohledu na mnohé, od vnímání sebe sama, až po společnost jejíž je součástí. To vše naznačuje jeho osobní růst. Díky překonávání se, které je vynuceno místními podmínkami, jako nedostatkem vody, elektřiny a zbytku veškerého pohodlí, dochází k zocelování jeho charakteru a prožití této reality se pro něj stává ve všech směrech obohacující, neboť se musí vypořádávat s různými nástrahami a to zejména v podobě kulturních rozdílů.

Emílie:tě to vnitřně hrozně posílí, že si prostě v něčem začneš víc věřit, víš, že jsi schopná zvládnout nějaký situace...

Jedinci díky odstupu od dosavadního života získali možnost určité sebereflexe, která jim umožnila změnu pohledu na jejich dosavadní hodnoty a představy, které se jim v průběhu velice intenzivního pobytu, bořili.

Anežka: ... největší mezník v mém životě, protože od té doby už bylo všechno jinak.

Marie: ...už na ty lidi nepohlížíš, že jsou jiní, jenom protože mají jinou barvu pleti, ale že jsou vlastně úplně stejní a jasně, že prostě jsou v něčem jiní, ale každý je v něčem jiný.

Obrácený kulturní šok

Překvapujícím zjištěním bylo, že se u jedinců vyskytuje obrácený kulturní šok, který do jisté míry ovlivnila prvotní motivace jedince a určitá míra sebereflexe, což poté způsobilo změnu jedincových postojů v mnoha ohledech. Tento šok má spojitost s mírou odstupu jedince od africké společnosti, neboť se projevuje v případech, kdy jedinec postrádá určitý nadhled a je tím ovlivněn do takové míry, že je pro něj obtížné vyrovnat se s následnou adaptací zpět do domácího prostředí. Problémy se zpětnou adaptací se projevovali v podobě neschopnosti vyrovnání se s realitou, které sebou přinášelo zejména materiální a vztahové srovnávání africké a západní společnosti. Díky možnosti porovnání, došlo u jedinců také ke změně jejich pohledů a názorů v mnohých oblastech. Od uvědomění si důležitosti obyčejného života, přes míru ovlivnění člověka společností a vytvářením si tak určitých stereotypů, až po roli jakou hraje u člověka vzdělání.

Františka: Všichni mi říkali, ty jsi opálená a já jsem říkala: „přátelé, tady z těch poměrů blednu každým dnem. Čím dál tím víc až úplně vyblednu, ztratím se, rozplynu se, protože to je teda opravdu síla.“ Ten náraz je opravdu po návratu do Čech. To člověk kouká, to se nestačí divit. Ne tomu se říká prozření.

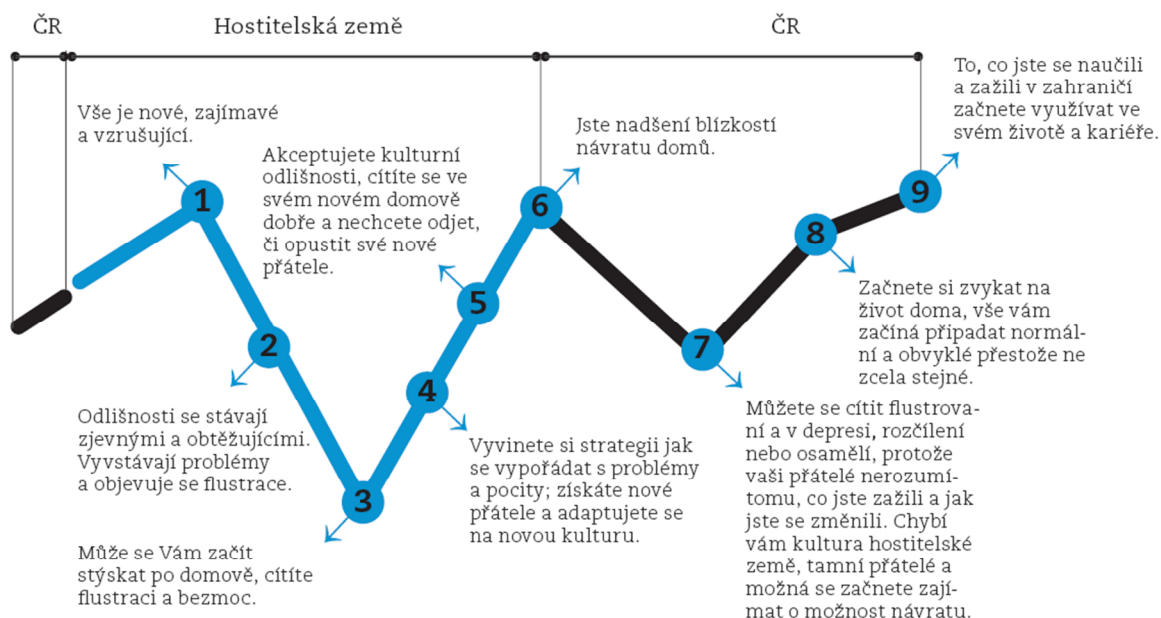
Obrácený kulturní šok je ovlivněn také prvotní motivací, s kterou dobrovolníci jedou do dané země. Prvotní motivace zaměřená na pomoc druhým je založená na silném pociťování potřeby být potřebný¹¹. Společně s potřebou změny, se stává výrazným prvkem určující zapojení jedince do dobrovolnických aktivit. Zatímco motivace, založená převážně na větší míře vlastního prospěchu, kdy se pomoc druhým

¹¹ *potřeba být potřebný*: tato potřeba vyskytující se u dobrovolníků je založena na nespokojenosti s určitou situací, kterou reflektují jako problémovou a pociťují potřebu se aktivně zapojit. Významným se zde stává status dobra, který přisuzují své činnosti a na základě kterého se daná činnost pro ně stává smysluplnou, neboť ji vnímají jako správnou věc. Smysluplnost také hraje významnou roli při rozhodování dobrovolníka, zda se zapojí nebo nezapojí. Jelikož této činnosti bude věnovat svůj čas, tak musí mít pocit, že bude dobře využit. U dobrovolníků, tak dochází ke vzniku dobrého pocitu z vykonané činnosti, který je vyvolán zpětnou vazbou od svého okolí poskytujícímu pomoc a na základě které získá pocit smysluplnosti a tím je motivován k další aktivitě. Můžeme tu nalézt souvislosti s potřebou být potřebný, kterou popisuje Moody, protože nejenom lidé ve starším věku potřebují být zapojeni do společnosti a trávit smysluplně a tím i kvalitně svůj čas, ale také mladší jedinci, kteří spatřují důležitost zapojit se tam, kde selhává stát jako pomocník.

stává pouze určitým bonusem nebo, kdy je prvotním cílem splnit určitý, buď to osobní závazek spojený s naplněním vlastních priorit (např. cesta do Afriky spojená hlavně s dotažením předešlého projektu, který nevyšel a dokázat si, že to zvládnou) nebo školní povinnost spojená s výkonem praxe je patrné, že jedincův přístup nezpůsobuje následné adaptační problémy do svého prostředí, se kterými by se musel nějak výrazněji vypořádávat.

Emílie: ...přijedeš a teď prostě nadšení nový lidi se usmívají, teď to exotický jídlo a pak to začne jít dolů, což znamená, že začneš vidět takový ty třeba hygienický omezení, teď všichni se tě jako někde dotýkají, furt po tobě něco chtěj, takový jako ty negativa začneš ... což třeba trvá měsíc při takovém dlouhodobém pobytu až dojdeš na takové dno, kdy ti chybí ta rodina, kamarádi, prostě se chceš vrátit a pak se blíží ta doba odjezdu a teď si začneš uvědomovat, co všechno tam máš rád a teď se ti nechce domů vidíš, co ti všechno bude chybět a dojdeš domů, vrátíš se... protože sezároveň jako těšíš domů, plná zážitků, jak dorazíš do toho domova a no a teď začneš vnímat ty rozdíly těch kultur, jak my si tady žijeme pohodlně a stejně nadáváme na všechno, ať to třeba srovnáváš s nějakou tou rozvojovou zemí a prostě zase je to ...trvá to zhruba měsíc, než se tak jako adaptuješ na ten současnej život tady.

Graf č. 2: Průběh klasické vlny kulturního šoku

Zdroj: Průvodce dobrovolnictvím v zemích globálního jihu organizace INEX-SDA.

Už v roce 1944, obrácený kulturní šok připoutal pozornost vědecké komunity, kdy se tímto jevem začal zajímat Scheutz (1944), který se zaměřil na zkoumání obtížného návratu u veteránů ozbrojených sil. Jak uvádí Oberg (1960), kulturní šok vychází z úzkosti, která je provázena ztrátou všeho známého a mimo jiné také společenských styků (Oberg 1960 citován in Kevin F. Gaw 2000: 85). Rozdíl mezi kulturním šokem a obráceným kulturním šokem je v očekávání jedinců. Tím, že jedinec tak trochu očekává odlišnosti se vstupem do jiného prostředí, jiné kultury, tak tím může zmírnit dopady svého kulturního šoku. Naproti tomu, obrácený kulturní šok je vyvolán na základě toho, že jedinci při svém návratu neočekávají změny ve svém domácím prostředí a u svého okolí (Gullahorn & Gullahorn, 1963; Searle & Ward, 1990; Weissman & Furnham, 1987 citováni in Kevin F. Gaw 2000: 86). Jedinec tak neočekává po návratu jakoukoli změnu, avšak k nejvýraznější změně dojde u něj samotného a to v jeho postojích, hodnotách, které způsobují odlišné vnímání, pro jedince známé společnosti. Tato změna následně způsobuje obrácený kulturní šok.

U všech jedinců se přirozeně vyskytla očekávání spojená s cestou do neznámého prostředí. I když jejich míra očekávání nebyla nijak velká nebo přinejmenším představy, o tom, do jakého prostředí se dostanou, tak si byli vědomi zejména možnosti zhoršení životních podmínek a následného uskromňování. Míra dopadu kulturního šoku spojeného s příjezdem do rozvojové země, tudíž nebyla tak výrazná.

Anežka:díky bohu jsme docela počítali s tím, jak to tam je, docela jsme se trefili, že člověk zase nebyl přehnaně zklamanej, protože třeba třídu, kterou jsme učili my měla kolem 55 dětí, prostě bez pomůcek, bez ničeho, děti z nejchudších čtvrtí, kolikrát bez bot, v roztrhaném oblečení...

Ovšem s ponávratovým kulturním šokem měli jedinci větší obtíže, jelikož zde měli různé povinnosti, které s jejich odjezdem nezmizely. Došlo k setkání dvou naprosto odlišných světů a kultur, uprostřed nichž se jedinec ocitne a začne je

porovnávat. Pro vyjádření tohoto stavu používá Kagitcibasi označení „deculturation“¹² (Kagitcibasi 1987 citován in Kevin F. Gaw 2000: 86).

2.3.3 Dobrovolníci a jejich postoje k dobrovolnictví

Pohled na dobrovolnictví

Dobrovolnictví se pro mnohé stává významným článkem, který zanechal v jejich životě výraznou stopu. Jedni ho považují za smysl života, kterým vytvářejí určité hodnoty ve společnosti, druzí pak za životní styl nebo zdroj zábavy. Čas, který jedinci dobrovolnictví zabírá, by mohl být chápán jako nevýhoda nebo oběť, ale v podstatě dobrovolníci jsou důkazem, že silnou motivaci nemůže zastavit ani nedostatek času, který většinou pociťují. Důležité pro ně je, že se mohou zapojit a dělat dobrou věc, čímž vyjadřují také svá kritéria mající pro dobrovolnictví. Vykonávaná činnost by měla být ve prospěch druhých, měla by být dělána s radostí a bez jakéhokoliv nároku na finanční odměnu. Tyto kritéria se pak shodují s definicí Dekkera a Halmana (Dekker, Halman 2003 citováni in Frič, Pospíšilová, et al. 2010: 9).

K odlišnému chápání dobrovolnictví dochází, pokud se zaměříme na jednotlivé druhy dobrovolnické činnosti. Jedinci získávají pocit, že se stávají součástí role dobrovolníka, až díky různým sdružením nebo organizacím, v rámci nichž se podle zákona o dobrovolné službě stávají oficiálními dobrovolníky. Všechny ostatní dobrovolnické aktivity jako starost a příležitostná pomoc druhým se pro ně stávají tím ‚pravím‘ dobrovolnictvím. Dobrovolná občanská výpomoc, kdy ve svém volném čase jdou pomoci, tam kde je to zrovna potřeba, tak tato pomoc je pak z jejich pohledu chápána tak, že *...to se prostě jenom chováš jako slušný člověk* (Marie). Dochází k vnímání ‚pravého‘ dobrovolnictví spíše skrze neformální druh pomoci, než skrze formální dobrovolnictví. To způsobuje také to, že díky tomuto silnému propojení slova dobrovolnictví s neziskovými organizacemi, jedinci různé druhy neformálního

¹² Pojem „deculturation“ vysvětluje Kagitcibasi jako zachycení jedince mezi dvěma kulturami a to kulturu hostitelské země a země původu.

dobrovolnictví ani nepovažují a nenazývají je dobrovolnictvím. S tím se také shoduje postoj samotného jedince ke své roli dobrovolníka.

Vnímání rozvojové a humanitární pomoci

I přes to, že sami jedinci byli aktivně zapojeni do rozvojové pomoci, zaujímali při pohledu na rozvojovou pomoc spíše negativní postoje. Respektive působily na ně i odvrácené strany této pomoci, která není vždy efektivně využita a způsobuje tak u místních dojem, že se nemusí sami snažit, jelikož bílí člověk má spoustu peněz a věcí, které jim dá. Což přispívá, jak k demotivování místních obyvatel, tak následně k demotivaci samotných dobrovolníků.

Oproti tomu humanitární pomoc, se stala efektivní pomocí, která plní svůj hlavní úkol a to zejména rychle zasáhnout v době katastrofy. V porovnání s kritikou Christiana C. Dupuise je právě toto hlavním problémem, ovšem humanitární organizace jako Lékaři bez hranic jsou na tomto druhu pomoci založené, tudíž jsou jako první na místě katastrofy a snaží se minimalizovat ztráty na životech, což bylo jedinci chápáno pozitivně.

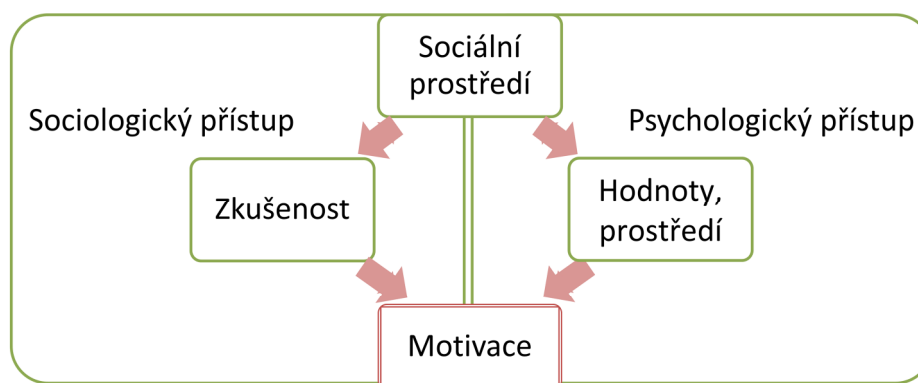
Jáchym:... lékaři bez hranic to je úplně jiná kategorie. To je prostě fabrika na práci.... Jo oni oddělaj největší průser, tejdén, měsíc a odlítaj jinam.

2.3.4 Motivace

Prvotní motivace u jedinců pramení zejména z potřeby změny, vyzkoušet si a poznat něco nového. Na prvotní motivaci nelze pohlížet jako na něco jednotného či samostatného a lehce zařaditelného, neboť prvotní motivace je složena z několika dílčích zdrojů. Hlavní pramen, který působí na motivaci je zájem jedinců. Jedinci musí mít pocit potřeby, ze kterého mohou vycházet různé druhy motivací, ať jsou spojené se splněním snu, splněním praxe, rozšířením obzorů, získání nové zkušenosti, potřeba zapojit se nebo potřeba hlouběji se zajímat o dané téma nebo činnost. Tato potřeba je, ale u dobrovolníků vyvolána zkušeností, na kterou má výrazný vliv sociální prostředí

a na základě, které poté jedinec utváří své hodnoty a postoje. Dochází zde tudíž ke střetu dvou postojů k motivacím a to psychologického a sociologického, které byly nastíněny v teoretické části. Tyto přístupy se liší zejména v kladení důrazu na rozdílné zdroje motivace, avšak dochází k propojenosti těchto přístupů. Sociologický přístup tvrdí, že motivy nejsou tvořeny potřebami a hodnotami jedince, nýbrž zkušeností (Musick, Wilson 2008: 71 – 72). Psychologický přístup se přiklání k opačnému názoru, ve kterém klade důraz na hodnoty jedince, kterými je motivován. Při pohledu na jedincovi hodnoty, potřeby a zkušenosti, ale zjistíme, že jsou všechny formovány prostředím, ve kterém se jedinec pohybuje, a které ho ovlivňuje například v podobě již zmíněných rodičovských vzorů. Z výzkumu vyplývá, že sociální prostředí také ovlivňuje jeho prvotní zkušenosti s dobrovolnictvím.

Mentální mapa zdrojů motivace

Typická pro dobrovolníky byla různorodost zdrojů motivace, kdy u každého se objevily více jak dva zdroje. Ve velké míře se zde projevila potřeba změny svého dosavadního života. Tato změna, kdy se jedinec dostává do fáze určitého osobního úpadku způsobeného zabředáváním do partnerských či pracovních stereotypů, sebou přináší důležitá rozhodování. Mezi nejdůležitější závazky, které jedince silně ovlivňují v rozhodování, zda vyjet do rozvojové země či nikoliv, patří tedy partnerský vztah a zaměstnání. Tyto dva faktory byly dobrovolníky často zmiňovány a do určité míry pro ně byly rozhodující.

Emílie: No nebo, když už jedeš na tři měsíce, tak většinou máš prázdniny nebo skončíš školu nebo já jsem bydlela v Praze a pracovala, takže jsem sekla se zaměstnáním, s bydlením a všechno jsem tady uzavřela, ještě jsem před tím ukončila vztah 5-ti letej, takže to byl i takovej fakt životní zlom trošku ...takový jako trošku se nakopnout do toho. Ten nověj start.

Rozálie: ...prostě člověk chce něco novýho poznat, a že třeba zrovna ho tady jakoby nic nedrží, takže prostě ...já jsem byla v tý práci 2 roky, tak sem si říkala, že bych zkusila něco novýho.

U vybraných dobrovolníků bylo zdrojem motivace téma nebo touha splnit si tím svůj sen navštívit Afriku. Dobrovolnictví sehrálo roli významného pomocníka v plnění tohoto snu. Tato destinace se stala pro jedince atraktivní a je patrné, že dobrovolníci zde byli zaměřeni spíše na vidiny vlastního prospěchu a přínosů, které jim měla tato zkušenost přinést. Jejich dobrovolnická činnost byla tudíž do značné míry ovlivněna dobrovolnickým turismem, což umocňuje také pohled jednoho z dobrovolníků na motivace ostatních dobrovolníků.

Rozálie: Víš, že jakoby spoustu těch motivací je prostě úplně stejných jako, když si vybíráš, kam pojeděš na dovolenou nebo, jestli náhodou nezměníš práci ... a co třeba mě motivovalo ...já bych jako nejela asi jen tak kamkoliv.

Na základě již výše zmíněných zdrojů motivací daných jedinců můžeme říci, že prvky dobrovolnického turismu se vyskytovaly u všech dobrovolníků. Pro většinu jedinců byl důležitý převládající pocit smysluplnosti z vykonávané pomoci, avšak jeden jedinec kladl větší důraz na cestování do cizí země než na pomoc lidem, která u něj představovala spíše zdroj druhotné motivace.

Jáchym: Karibik, letadlo, V3Ska...jak jsem říkal tady ty věci, který mi říkaly jo. A jednak pomůžu lidem. To nebylo, že bych se rozhod, chci prostě někam, kde chci pomoc lidem a nějakěj projekt jsem si vybral, ale ten projekt si našel mě. A já jsem řekl, proč ne.

Rozdíl nastal také při pohledu na zdroje prvotní motivace u mužů a žen, kdy ženy častěji zmiňovaly potřebu změny, potřebu být dobrým člověkem, k čemuž měla sloužit pomoc druhým a téma, kdežto u mužů to byla víra a zkušenost. Víra ovšem nebyla výraznějším faktorem, který by určoval větší intenzitu dobrovolnictví. Zdaleka

také nevytvářela u jedinců pocit spasitele, jak by se mohlo zdát, ba naopak tito jedinci přistupovali ke své pomoci daleko střídmeji a realističtěji, což způsobilo, že se u nich neprojevovaly následky, jak kulturního šoku po příjezdu do rozvojové země, tak „ponávratový“ kulturní šok.

Kryštof: No, tak moje motivace asi hlavně vychází z víry, z křesťanské víry, že věřím. Věřím v boha a nějak mě to křesťanství vede ke službě druhým lidem.

Neprojevila se zde přílišná očekávání v podobě spasení celé Afriky, kdy by se u jedince objevil čistě altruistický model motivace, ale při jedincovi pohledu na motivace ostatních dobrovolníků se zde určitá část tohoto motivu vyskytovala.

Emílie: Ono je to jako vtipný, že oni tě všichni připravují na to... „jako nebude to, tak jak si myslíš, nespasíš svět“... a stejně každej tam s touhle představou trochu jede, protože to tě tam prostě táhne. Jako jet tam s tím, že to fakt nebude mít žádný smysl, to se nedá.

2.3.4.1 Ovlivnění motivace rodinou a přáteli

Pokud se zaměříme na motivace jedinců, které je vedli k jejich dobrovolné aktivitě v rozvojové zemi, musíme se také zaměřit na reakci jejich nejbližšího okolí, které představuje rodina a blízký okruh přátel. Postoj přátel k dobrovolnictví byl u jedinců velmi různorodý. U některých se projevila podpora i obdiv, ale také strach.

Jáchym: Jako spousta lidí se o mě bálo, říkali, vůbec tam nejezdí, to ti za to nestojí.

Přesto, byl postoj přátel daleko pozitivnější, než postoj jedincovi rodiny. Tato rozdílná podpora korespondovala zejména s odlišnou mírou obav, kdy přátelé v této příležitosti spatřovali spíše výhody, kdežto rodiče jedince se přirozeně báli. Strach rodičů, ale neměl takový vliv na samotnou motivaci jako na výběr místa dobrovolnické činnosti.

Marie: No, ale do té Ugandy jsem nechtěla víceméně proto, že mě za to brutálně odsoudila moje vlastní rodina, která jako ...si mysleli, že mě asi někdo zabije ještě dřív, než vystoupím z letadla... byl to úplně brutální tlak z rodiny.

2.3.4.2 Působení motivace místních

Dobrovolníci se setkali také s tím, jak k jejich pomoci přistupují místní lidé. Při jejich zpětném hodnocení přístupu místních změnit něco k lepšímu, zaznamenali dobrovolníci demotivaci. Tento poznatek byl dáván do souvislostí s jejich způsobem života a také s ne vždy efektivní rozvojovou či humanitární pomocí. Tento jev, kdy místní nebyli příliš motivovaní, znamenal pro dobrovolníka zkoušku pro jeho motivaci, která se během pobytu v rozvojové zemi nezměnila, avšak zapříčinilo to uvědomění si, že tyto projevy nelze generalizovat.

Jáchym: ...některý o to třeba nestojej. Některý „tak si tady vrtejte“. ...No je to dost demotivující, těžce, ale řekneš si jo dobře, nejsi tady pro jednotlivce, ale pro dav. Nejsem tady pro toho, kterej je tady...není to přímo pro něj.

Opačná zkušenost měla naopak velmi pozitivní působení na motivaci dobrovolníků pokračovat v této práci dál, neboť snaha druhých jim přinášela pocit užitečnosti, což působilo také na jejich sebevědomí a docházelo tak k vytváření oboustranné motivace.

Emílie: Oni jsou strašně rádi a to tě podporuje, motivuje dál.

ZÁVĚR

V práci bylo předmětem zájmu dobrovolnictví, kdy jsem si po osobní zkušenosti s tímto druhem aktivit položila otázku, proč to ti lidé dělají popřípadě, co je k tomu podněcuje. Pro svůj výzkum jsem zvolila vzorek sedmi respondentů, z nichž pět respondentů tvořily ženy a dva muži.

Jak uvádí Dekker a Halman dobrovolnictví může odrážet jedincovu osobnost, kdy někteří lidé jsou přirozeně více aktivní a jsou zaměřeni více na štědrost a pomoc druhým. Podle autorů Tošnera a Sozanské je dobrovolnictví něco, co se v naší společnosti objevuje od pradávna a pomoc druhým je hluboce zakořeněna v celé lidské kultuře. S postupným vývojem společnosti můžeme nalézt změny také v dobrovolnictví. V rámci vývoje dobrovolnictví v českých zemích můžeme spatřovat změny již od středověku, kde bylo ve svých prvopočátcích dobrovolnictví spjato s náboženstvím. Další vývoj představovalo zakládání prvních sdružení a organizací po první světové válce, v čase svého „zlatého věku“, zakládání neziskových organizací po roce 1989 až po současné trendy v podobě voluntarismu, který, jak uvádí Wearing, se jako alternativní forma turismu stává pro mnohé atraktivní. Dobrovolnictví, se tak stává různorodým pojmem, jehož jádro tvoří starost o druhé, které se promítá do všech společenských oblastí. Se změnami v oblasti dobrovolnictví jsou spjaty také různé formy tohoto odvětví, které umožňují realizaci jedinců. Spolu s tím, jak je rozmanité samotné dobrovolnictví, jsou i rozmanité jednotlivé motivace samotných jedinců. Na dobrovolnictví jako na fenomén prosociálního chování jsem se tudíž zaměřila z pohledu motivace a příčin, které ji ovlivňují. V souvislosti s odbornou literaturou zmiňovanou výše nelze říci, zda je dobrovolnická činnost podmiňována striktně vnější či vnitřní motivací, jelikož u jednotlivých dobrovolníků často nalezneme prvky obou těchto forem. Avšak na základě poznatků z rozhovorů byly vytvořeny následující motivační kategorie, které se vyznačovaly specifickými rysy:

Altruismus

Altruismus, jak ho chápe James Andreoni, založený na tzv. „pocitu uspokojení“, který jedince motivuje k dobrovolnické činnosti, se projevoval u všech jedinců, avšak

byla zde patrná jeho rozdílná intenzita. U jedinců se projevil tzv. „impure altruism“, tedy altruismus doprovázený egoismem, jak jej popisuje James Andreoni. Jelikož dobrovolníkovi jeho činnost vždy něco přináší nebo ho obohacuje, ať už o nové zkušenosti či dobrý pocit, tak se pro spoustu autorů tento pojem stává neadekvátní. Tendence role spasitele či zachránce nebyly pro tento vzorek patrné. Co se však projevilo, byla smysluplnost dobrovolnické činnosti. Silný důraz, který byl na smysluplnost kladen, do značné míry vypovídá o jedincových postojích a hodnotách, kdy postoje a hodnoty jako jedny z faktorů ovlivňující motivaci byly vytyčeny jako cíl. Jejich hlavním ukazatelem, který se u jedinců silně projevil, spočíval ve vědomí pocitu dobra, který jejich dobrovolnická činnost přináší a na němž je poté pocit smysluplnosti založen. Dobrovolnická činnost obecně, zejména její neformální část založená na dobrovolné občanské výpomoci, u jedinců představuje nástroj, který jim umožňuje projevit se jako slušný a dobrý člověk.

Cestování/ Dobrodružství

U jedinců se vidina něčeho nového, nepoznaného, setkání s novými lidmi, poznání nových míst, rozšíření obzorů koncentrovala do této kategorie. Pro mnohé to bylo splnění snu, neboť vždy toužily po návštěvě takovéto exotické země. Sklony k dobrodružnosti jsou s dobrovolnickou činností v zemích třetího světa úzce spjaty a snad by se dalo říci, že jsou dokonce i nutné. Faktor cestování a prožitek určitého dobrodružství v kombinaci s dobrovolnictvím značí pojem dobrovolnický turismus. Tato forma dobrovolnictví se projevila v souvislosti, již zmíněného splnění snu a nových zážitků. Touha po nové zkušenosti, tak tvoří další ze základů jednotlivých motivů dobrovolníka.

Osobní růst

Velkou roli zde sehrála potřeba změny jedincova dosavadního života. Tato potřeba změny sebou nesla přehodnocení jedincova dosavadního života. Důležitá rozhodnutí se týkala odchodu ze zaměstnání nebo ukončení partnerského vztahu. Nepochybný vliv na osobní růst mělo i sociální prostředí představující rodinu, neboť zde vznikaly překážky v podobě strachů rodičů, kteří se snažili svým působením

rozhodnutí jedince ovlivnit. Z tohoto pohledu to byla pro dobrovolníka další výzva, kterou musel překonat. Tuto motivační kategorii také vystihují jedincovi zájmy, které se projeví zejména v tématu a oblasti činnosti v rozvojové zemi. Tyto zájmy, založené na získávání nových poznatků se staly jedním z hlavních motivačních kritérií, podle kterých si dobrovolníci vybírali dané projekty. Nové zkušenosti, které jedinci díky této cestě získaly, ovlivnily z velké části směřování jejich budoucího života.

Kulturní výměna

Kulturní výměna jako další z motivačních kategorií byla u dobrovolníků založena na sdílení vzájemných zkušeností s místní komunitou, kdy kulturní rozdíly vedly k vzájemnému obohacení a navázání kontaktů v podobě budoucí spolupráce či partnerského vztahu. Díky těmto kulturním rozdílům, které jedincům nebyly nabídnuty zprostředkovaně, nýbrž měli možnost setkat se s realitou z bezprostřední blízkosti, můžeme reflektovat uvíznutí jedinců mezi dvěma diametrálně odlišnými světy. Toto uvíznutí je patrné zejména po návratu jedinců, kdy se velmi výrazně projevily obrácené kulturní šoky. Vytržení jedince ze svého známého světa, který se pro něj po zkušenosti s dobrovolnickou činností v zemi třetího světa, stal hůře srozumitelnějším, způsobilo změnu perspektivy jeho pohledu na život jako takový.

Ve vnímání dobrovolníků samotnými aktéry může vidět odraz legislativního rámce dobrovolnictví, tak jak je stanoven zákonem o dobrovolné službě 198/2002 Sb. Tento zákon propůjčuje jedinci za určitých podmínek status dobrovolníka se všemi výhodami a omezeními, na základě kterého se pak jedinec sám definuje a identifikuje jako dobrovolník. Tato spojitost legislativního vymezení se tudíž nese v duchu formálního dobrovolnictví, se kterým se jedinec jakožto dobrovolník ztotožňuje. Neformální dobrovolnictví zůstává jakousi přirozenou součástí jedincovy osobnosti, které nepovažuje za dobrovolnictví jako takové a tudíž nedochází k sebeurčení za dobrovolníka, nýbrž je tento status odmítán. Cílem práce bylo také se zaměřit na to, jak je dobrovolník vnímán svým sociálním prostředím. Výsledky výzkumu ukazují, že typické pro respondenty bylo nejenom odmítání statusu dobrovolníka spojené s neformálním dobrovolnictvím, ale také distancování se od lepších vlastností

sdužujících se do občanských ctností, které jim jejich sociální prostředí připisuje. Odmítání nálepek vyznačující se velkou variabilitou korespondovalo také s jedincovým uvědoměním si značného generalizování a tendencí člověka zjednodušovat, což vede k určitému zúženému pohledu vnímání okolního světa. Lze v tom tudíž spatřit jakousi proměnu postojů a hodnot, které zastával.

Bezesporu můžeme říci, že dobrovolnictví má pozitivní dopad na všechny dotazované respondenty, což dokazuje i to, že většina z nich vyjádřila touhu v dobrovolnictví, byť v trochu jiné podobě než v rozvojové zemi pokračovat. Vyjádřili také touhu se do dané země vrátit, dokud ještě nemají pevné závazky v podobě rodiny.

Anežka: ...v rámci toho pobytu se to rozšířilo na to, že jsem zjistila, že jsem toho schopná, že by mě to bavilo a že bych to chtěla dělat dál...

Jedinec, díky své zkušenosti s dobrovolnictvím v rozvojové zemi, se pro své nejbližší okolí zahrnující rodinné prostředí a okruh přátel, stává do určité míry osobou, které jsou připisovány určitá uznání, statečnost a obětavost. Díky těmto kladným vlastnostem se tak zvyšuje sociální status dobrovolníka. Tento vyšší sociální status je však dobrovolníky odmítán, neboť nepocítují, že dělají výjimečnou činnost.

Co se týká vztahu dobrovolníka a kultury a to, jak jeho vlastní kultury, tak kultury pro něj nové a zcela odlišné, došlo zde k vývoji vyznačující se určitou dynamikou. Vztah jedinců k nové kultuře se zpočátku projevoval určitou opatrností, kdy si někteří nebyli zcela jisti, jak se chovat k místním obyvatelům. Poté, co v cizí společnosti spatřovali spoustu nedostatků v porovnání s jejich vlastní kulturou, tak k cizí kultuře a zvykům přistupovali s respektem. Po hlubším proniknutí a asimilováním se do nového prostředí došlo ke kulturnímu sblížení, což poté díky určitému odstupu u některých dobrovolníků vedlo ke změně pohledu na jeho vlastní kulturu. Tento odstup byl také jednou z příčin umocňující změnu vztahu k vlastní společnosti.

SEZNAM LITERATURY

- Andreoni, J. 1990. Impure Altruism and Donations to Public Goods: A Theory of Warm-Glow Giving. *Economic Journal* 100 (401), June
- Basl, J., Straková, J., Veselý, A. 2009. „Rozvoj občanské společnosti a demokracie pohledem mladých Čechů.“ *Pedagogika* LIX (4): 365-379
- Bekkers, R. 2005. Participation in voluntary associations: Relations with resources, personality, and political values. *Political Psychology*, 26
- Bussell, H., Forbes, D. 2002. „Understanding the volunteer market: The what, where, who and why of volunteering“ *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing* [online]. 7 (3) [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: <http://tees.openrepository.com/tees/bitstream/10149/58387/5/58387.pdf>
- Clary E. G., Snyder M., Ridge, R., Copeland, J., Stukas, A., Haugen, J., Miene, P. 1998. „Understanding and assessing the motivations of volunteers: a functional approach“ *Journal of Personality and Social Psychology*, 74(6)
- Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s. 2007. *Novinář, rozvojová spolupráce a humanitární pomoc: Příručka rozvojového vzdělání pro studenty mediálních oborů*. Praha: Člověk v tísni, společnost při ČT, o. p. s.
- Davis Smith, J. 1999. „Poor marketing or the decline of altruism? Young people and volunteering in the United Kingdom“. *International Journal of Nonprofit and Voluntary Sector Marketing*, Vol. 4, No. 4
- Deci, E. L. 1972. Intrinsic Motivation, Extrinsic Reinforcement and Inequity. *Journal of Personality and Social Psychology* 22 (1)
- Degli A. G. 2009. Motivations to volunteer and social capital: the role of intrinsic motivations in promoting networks of cooperative relations. *Econom Etica*, No 6. <http://econometica.it/wp/wp06.pdf>
- Dekker, P., Halman, L. 2003. Volunteering and Values.
- Dupuis, Christian C. 2003. „Humanitarian Missions in the ThirdWorld: A Polite Dissent“ [online]. Brussels: Editorial [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.o-orl.org/English/images/NewsArticle.pdf>
- Frič, P., Pospíšilová, T., a kol. 2010. *Vzorce a hodnoty dobrovolnictví v české společnosti na začátku 21. století*. Praha.
- Frič, P., Vávra, M. 2012. „Tři tváře komunitního dobrovolnictví: neformální pomoc, organizovaná práce a virtuální aktivismus“ [online]. AGNES, HESTIA Praha [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.hest.cz/res/data/008/001140.pdf>

- Frisch, M., Gerrard, M. 1981. „Natural Helping Systems: A Survey of Red Cross Volunteers.” *American Journal of Community Psychology* 9(5)
- Gaw, F. K. 2000. „Reverse culture shock in students returning from overseas“ *International Journal of Intercultural Relations* 24
- Gullahorn, J. T., & Gullahorn, J. E. 1963. An extension of the U-curve hypothesis. *Journal of Social Issues*, 19(3)
- Hartl, P., Hartlová, H. 2000. Psychologický slovník. Praha: Portál.
- Hendl, J. 2005. Kvalitativní výzkum: základní metody a aplikace. Praha: Portál, s. r. o.
- Huang, J., van den Brink, H., Groot, W. 2009. A meta-analysis of the effect of education on social capital. *Economics of Education Review*, 28
- INEX- Sdružení dobrovolných aktivit. 2011. „Průvodce dobrovolnictvím v zemích globálního jihu“ [online]. [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: http://fors.cz/user_files/pruvodce_dobrovolnictvim_inex.pdf
- Inglehart, R. 2003. *Modernization and Volunteering*. New York: Kluwer Academic.
- Juknevičius, S., Savicka, A. 2003. „From Restitution to Innovation: Volunteering in Postcommunist Countries“. In Paul Dekker a Loek Halman (Eds) *The Values of Volunteering: Cross-Cultural Perspectives*. New York: Kluwer Academic
- Kagitcibasi, C. 1987. Alienation of the outsider: The plight of migrants. *International Migration*, 25(2)
- Krátká, K., Pernicová, H., et al. 2010. „*Historie a současnost dobrovolnictví v České republice*“ [online]. Tišnov: Za sebevědomé Tišnovsko, o.s., [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: http://sebevedome.tisnovsko.eu/download/dobrovolnictvi_CR_final.pdf
- Lékaři bez hranic. Médecinssansfrontières in czechrepublic, o. p. s. 2012. „Výroční zpráva 2012.“[online]. Lékaři bez hranic [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: http://www.lekari-bez-hranic.cz/cz/downloads/org/cz/MSF-CZ_VZ_2012_WEB.pdf
- Lidové noviny. 2010. „Aktivisté Greenpeace vylezli na střechu vlády, kvůli elektrárně Pruněřov.“ [online]. Lidové noviny [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/aktiviste-greenpeace-vylezli-na-strechu-vlady-kvuli-elektrarne-prunerov-1r2-/zpravy-domov.aspx?c=A100503_140827_ln_domov_glu
- MacCannell Dean. 1976. *The tourist a new theory of the leisure class*. University of California Press Berkeley and Los Angeles, California
- Maxwell, J. A. 2005. *Qualitative Research Design. An Interactive Approach*. Thousand Oaks, London, New Delhi: Sage

- Mlčák, Z., Šamajová, J. 2013. „Motivace, intenzita a trvání dobrovolnické aktivity.“ [online]. Ostrava: Katedrapsychologie, Filizofická Fakulta Ostravské university [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: psychkont.osu.cz/fulltext/2013/Mlcak,Samajova_2013_1.pdf
- Moody, H., 2001: Productive Aging and the Ideology of Old Age. In: Nancy Morrow-Howell, James Hinterlog, Michael Sherraden (eds.). Productive Aging. Concepts amd Challenges. Baltimore: The Johns Hopkins University Press.
- Musick, M. A., Wilson, J. 2008. *Volunteers: a socialprofile*. Bloomington and Indianapolis: Indiana University Press.
- Němec, J. 2007. „Právní úprava dobrovolnictví ve vybraných zemích Evropské Unie.“[online]. Parlamentní institute [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=20951>
- Oberg, K. 1960. Culture shock: Adjustment to new cultural environments. *Practical Anthropology*, 7
- Omoto, A., Snyder, M., Hackett, J. 2010. Personality and motivational antecedents of activism and social engagement. *Journal of Personality*, 78
- Penner, L., A. 2002. „Dispositional and Organizational Influences on Sustained Volunteerism: An Interactionist Perspective.“ *Journal of Social Issues* 58
- Petrová Kafková, M. 2012. „Dobrovolnictví seniorů jako součást aktivního stárnutí.“ *Sociologia- Slovak Sociological Review* 44 (2): 212-232.
- Pospíšilová, T. 2010. „Dobrovolnictví v kontextu životní dráhy dobrovolníků.“ [online]. Praha: Fakulta humanitních studií UK [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: [http://lidemesta.cz/assets/files/LM_1_10_Pospisilova\(1\).pdf](http://lidemesta.cz/assets/files/LM_1_10_Pospisilova(1).pdf)
- Scheutz, A. 1944. The homecomer. *American Journal of Sociology*, 50
- Searle, W., & Ward, C. 1990. The prediction of psychological and sociocultural adjustment during cross-cultural transitions. *International Journal of Intercultural Relations*, 12
- Snyder, M., Clary, E. G., Stukas, A. 2000. „The Functional Approach to Volunteerism.” Pp. 365–393 in *Why We Evaluate*, ed. Gregory Maio and James Olson. Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum Associates.
- Somrová, L., Klégrová, A. 2006. „Dobrovolnictví.“ [online]. Praha: Vzdělávací institut ochrany dětí [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.viod.cz/editor/assets/download/publikace/dobrovolnictvi.pdf>
- Šindelářová, L. 2008. *Volunturismus- dobrovolnická turistika* [online]. [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: <http://www.cestovatel.cz/clanky/volunturismus-dobrovolnicka-turistika/>

Švaříček, R., Šed'ová, K., a kol. 2007. Kvalitativní výzkum v pedagogických vědách. Praha: Portál, s. r. o.

Tošner, J., Kohoutková, A. 2003. „Komentář k zákonu č. 198/2002 Sb. o dobrovolnické službě“[online]. [cit. 9. 1. 2014]. Dostupné z: www.adorea.cz/dokumenty/komentar.doc

Tošner, J., Sozanská, O. 2002. *Dobrovolníci a metodika práce s nimi v organizacích*. Praha: Portál.

Weissman, D., & Furnham, A. 1987. The expectations and experiences of a sojourning temporary resident abroad: A preliminary study. *Human Relations*, 40

Wearing, S. 2001. *Volunteertourism. Experiences that make a difference*. School of Leisure, Sport and Tourism, Faculty of Business, University of Technology, Sydney

Wilhelm, M., Bekkers, R. 2010. Helping behavior, dispositional empathic concern and the principle of care. *Social Psychology Quarterly*, 73(1)

Wilson, J. 2012. „Volunteerism Research: A Review Essay.“ *Nonprofit and Voluntary Sector Quarterly* 41 (2): 176-212

Wollebaek D., Selle, P. 2003. *Generations and Organizational Change*. New York: Kluwer Academic

Seznam zákonů a smluv

Zákon č. 198/2002, Sb. – *Zákon o dobrovolnické službě*. [online]. [cit. 9. 1. 2014]. Dostupný z: <http://www.dobrovolnik.cz/res/data/010/001313.pdf>

Zákon č. 151/2010, Sb. - *Zákon o zahraniční rozvojové spolupráci a humanitární pomoci poskytované do zahraničí a o změně souvisejících zákonů*. [online]. [cit. 9. 1. 2014]. Dostupný z: http://www.czda.cz/editor/filestore/File/Zakon%20o%20ZRS%20151_2010.pdf

PŘÍLOHY

Příloha č. 1: *Struktura otázek rozhovoru*

ZVO - Jakým způsobem dochází k tvorbě motivace u dobrovolníků vyjíždějících do zemí třetího světa?

SVO1 - Jaké byly prvotní důvody (motivace) stát se dobrovolníkem?

- TO1 Jaké bylo tvoje první setkání s dobrovolnictvím?
- TO2 Jak ses dostal k dobrovolnictví?
- TO3 Jak vnímáš dobrovolnictví a co pro tebe dobrovolnictví znamená?
- TO4 Jaké rozhodnutí tě vedlo k tomu zapojit se do dobrovolnické činnosti?
- TO5 Jaká byla tvoje očekávání od tohoto druhu pomoci?

SVO2 - Jaké jsou vnější vlivy působící na dobrovolníka a jeho motivaci?

- TO6 Jaké jsou tvoje zkušenosti s tím, jak tě vidí a vnímá tvoje okolí jako dobrovolníka?
- TO7 Jaký přístup k dobrovolnictví má tvoje rodina a přátelé?
- TO8 S čím (jakými problémy) přicházíš do konfrontace během své činnosti?
- TO9 Jakým způsobem se s tím vypořádáváš?
- TO10 Myslíš si, že tvoje pomoc je smysluplně využita?

SVO3 - Jaké jsou vnitřní vlivy působící na dobrovolníka a jeho motivaci?

- TO11 Čím a proč je pro tebe role dobrovolníka významná?
- TO12 Co si myslíš, že tě jako dobrovolníka nejvíce ovlivňuje?
- TO13 Jaké jsou tvoje zájmy, potřeby a hodnoty, které vyznáváte?
- TO14 Brala jsi dobrovolnictví v zemích třetího světa jako určitou sebevýzvu?

SVO4 - K jakým změnám dochází u motivace dobrovolníka v době, kdy má zkušenosti s dobrovolnictvím?

- TO15 Co si myslíš, že je na práci dobrovolníka nejtěžší?
- TO16 Jaký pro tebe má dobrovolnická činnost přínos?
- TO17 Vnímáš svou roli dobrovolníka jako něco, co tě neustále někam posouvá?
- TO18 Jak vnímáš postoje široké veřejnosti k dobrovolnictví?
- TO19 Jaké motivy tě vedou k tomu, abys setrval ve své dobrovolnické činnosti?
- TO20 Jak tě ovlivňuje motivace druhých, když vidíš, že samotní obyvatelé, kterým se snažíš pomoci, motivaci nemají?

SVO5 - Jakými tendencemi se vyznačuje role dobrovolníka?

- TO21 Vracíš se ve svých myšlenkách zpět ke své činnosti a hodnotíš ji?
- TO22 Jak vidíš svou dobrovolnickou činnost v budoucnu? Chtěla by jsi zkusit i jiný druh dobrovolnictví?

Příloha č. 2: Větvení jednotlivých kategorií

Motivace	Osobnostní rozvoj	Sociální prostředí
Druhotná motivace	aktivity	Rodinné prostředí
Egoistická motivace	aktivity\aktivity navíc	vazby
Ovlivnění motivace	nálepky'	vazby\partnerský vztah
Zdroje prvotní motivace	nálepky\'nálepka' dobrovolníka	Vlivy působící na dobrovolníka
Zdroje prvotní motivace\potřeba	nálepky\'nálepka' dobrých vlastností	Vlivy působící na dobrovolníka\vliv médií
Zdroje prvotní motivace\potřeba\potřeba změny	nevýhody	Vlivy působící na dobrovolníka\vliv přátel
	očekávání	Vlivy působící na dobrovolníka\vliv rodičů
	problémy	Vzdělání dobrovolníků
	přínosy	Vzdělání rodičů
	přínosy\zpětná vazba	Zaměstnání rodičů a příbuzných
	přístupování k realitě	
	sebereflexe	
	sebereflexe\působení kulturních rozdílů	
	sebereflexe\působení kulturních rozdílů\běloch jako atrakce	
	sebereflexe\vnímání své osoby okolím	
	Vnímání postavení dobrovolnictví v Africe	
Společnost	Vnímání dobrovolnictví	Vytváření hodnot
Pohled na naši společnost	Přes organizaci/sdružení	Kritéria dobrovolnictví
Pohled na naši spol. \stereotypní představy ve spol.	Rozvojová pomoc	Oblíbené aktivity
Pohled na africkou společnost	zkušenosti s dobrovolnictvím	Oblíbené aktivity\sociální téma
srovnávání		Pozitivní vnímání
srovnávání\intenzita dobrovolnictví		Pozitivní vnímání\užitečnost
		Stanovení si priorit
		Vliv zkušenosti
		Vliv zkušenosti\překonávání se

Hlavní kategorie kódů	Počet jednotlivých kódů	Součet všech okódovaných segmentů
Informace o projektu	3	24
Motivace	26	86
Osobnostní rozvoj	68	325
Sociální prostředí	46	140
Společnost	11	55
Vnímání dobrovolnictví	22	91
Vytváření hodnot	37	156
Celkový součet	220	899